

สิทธิที่จะมีส่วนร่วมในเมือง

The Right to the City

บุญเลิศ วิเศษปรีชา

คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต 99 หมู่ 18 ถนนพหลโยธิน
ตำบลคลองหนึ่ง อำเภอคลองหลวง ปทุมธานี 12121

Boonlert Visetpricha

Faculty of Sociology and Anthropology, Thammasat University, 99 Moo 18 Paholyothin Road,
Klong Nueng, Klong Luang, Pathumthani Thailand. 12121

E-mail: boonlert_pricha@yahoo.com

Received: August 31, 2019; Revised: December 2, 2019; Accepted: December 7, 2019

บทคัดย่อ

บทความชิ้นนี้ทบทวนและสังเคราะห์แนวคิดสิทธิที่จะมีส่วนร่วมในเมือง ซึ่งเป็นแนวคิดในทางสังคมวิทยาที่ถูกกล่าวถึงอย่างแพร่หลายโดยนักวิชาการที่ศึกษาเรื่องเมืองในต่างประเทศ ในหลายสาขาวิชา อีกทั้งแนวคิดนี้ยังมีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายและวิสัยทัศน์ในการประชุมระหว่างประเทศอีกด้วย แนวคิดนี้มีเป้าหมายสำคัญเพื่อสร้างสรรค์เมืองที่มีความยุติธรรมแก่ผู้อยู่อาศัยในเมือง ไม่ใช่มุ่งเพียงแสวงหากำไรจากเมือง อย่างไรก็ตาม ความเข้าใจแนวคิดสิทธิที่จะมีส่วนร่วมในเมืองในแวดวงวิชาการไทยและในแวดวงผู้กำหนดนโยบายยังมีไม่มากนัก บทความชิ้นนี้ ซึ่งเป็นงานวิจัยเอกสารจึงได้ทบทวนและสังเคราะห์แนวคิดดังกล่าว เพื่อแนะนำแนวคิดนี้สำหรับการนำมาประยุกต์ใช้และวิเคราะห์การพัฒนาเมืองที่มากกว่าด้านกายภาพและโครงสร้างพื้นฐาน หากแต่ต้องตระหนักถึงความเป็นธรรมทางสังคมในเมืองด้วย บทความสืบค้นที่มาของแนวคิดสิทธิที่จะมีส่วนร่วมในเมืองจากนักทฤษฎีแนวมาร์กซิสต์ จากนั้นจะสังเคราะห์การตีความแนวคิดของนักวิชาการกลุ่มต่างๆ รวมถึงการประยุกต์ใช้ในการวิจัยและการกำหนดนโยบาย ตลอดจนข้อวิจารณ์ที่มีต่อแนวคิดนี้ โดยเฉพาะข้ออ่อนเมื่อพิจารณาจากฐานมโนทัศน์เรื่องสิทธิในทางกฎหมาย เพราะแนวคิดนี้ไม่ปรากฏชัดว่าผู้ใช้สิทธินี้คือใคร และการบังคับใช้เป็นอย่างไร ในตอนท้ายผู้เขียน

เน้นจุดแข็งของแนวคิดดังกล่าวสำหรับการประยุกต์ใช้ทั้งในทางวิชาการและการเคลื่อนไหวทางสังคม

คำสำคัญ: สิทธิที่จะมีส่วนร่วมในเมือง, ทฤษฎีเมืองเชิงวิพากษ์, เสรีนิยมใหม่, อองรี เลอเฟรบ, เดวิด ฮาร์วี

Abstract

This article reviews and synthesizes the concept of “the Right to the City.” It is a sociological concept which is widely referred by urban scholars aboard from several disciplines. Moreover, this concept also influences policy makers in different countries and vision statements of international conferences. The concept claims for creating just cities for all urban inhabitants, not only for earning profit from the city. However, Thai scholars and policy makers have known this concept limitedly. Therefore this review article derived from document research aims to introduce this concept to Thai academic circle so as to apply this concept to analyze urban development. The contribution of this concept is to broaden analytical frameworks to go beyond physical and infrastructure aspects and concern urban social justice. The article traces the roots of the Right to the City concept from Marxist theorists, and then, synthesizes the interpretations and applications of the concept to academic research and policy making. The article includes several comments on this concept, particular from a legal perspective that this concept is weak in terms of the concept of right, because it does not clarify who has the right, and how to exercise this right. At the end, the author emphasizes the strengths of this concept for being applied both to academic and social movement purposes.

Key words: the Right to the City, critical urban theory, neoliberalism, Henry Lefebvre, David Harvey

บทนำ

บทความชิ้นนี้ทบทวนและสังเคราะห์แนวคิด สิทธิที่จะมีส่วนร่วมในเมือง (the Right to the City)¹ ซึ่งเป็นแนวคิดที่ถูกกล่าวถึงอย่างแพร่หลายในการศึกษาเรื่องเมืองในต่างประเทศในหลายสาขาวิชา อีกทั้งยังมีอิทธิพลต่อการกำหนดวิสัยทัศน์เกี่ยวกับเมืองในเวทีประชุมระหว่างประเทศอีกด้วย โดยมีเป้าหมายสำคัญเพื่อสร้างสรรค์เมืองที่มีความยุติธรรมแก่ผู้อยู่อาศัยในเมือง อย่างไรก็ตาม การรับรู้และการเข้าใจแนวคิดดังกล่าวในแวดวงวิชาการไทยและแวดวงผู้กำหนดนโยบายยังมีไม่มากนัก บทความชิ้นนี้ ซึ่งเป็นงานวิจัยเอกสารจึงได้ทบทวนแนวคิดดังกล่าว เพื่อแนะนำแนวคิดนี้สำหรับการนำไปประยุกต์และการวิเคราะห์การพัฒนาเมืองในสังคมไทยที่มากกว่ามิติด้านกายภาพและโครงสร้างพื้นฐาน หากแต่ตระหนักถึงความเป็นธรรมทางสังคมในเมืองด้วย

บทความเริ่มต้นด้วยการสืบค้นที่มาของแนวคิดสิทธิที่จะมีส่วนร่วมในเมืองจากนักทฤษฎีแนวมาร์กซิสต์คนสำคัญสองคน คือ อองรี เลอเฟรบ (Henry Lefebvre) และ เดวิด ฮาร์วีย์ (David Harvey) จากนั้นจะสังเคราะห์การตีความแนวคิดนี้โดยนักวิชาการกลุ่มต่างๆ อภิปรายตัวอย่างของการประยุกต์แนวคิดนี้ไปใช้ในการวิจัยและการกำหนดนโยบาย รวมถึงข้อวิจารณ์ที่มีต่อแนวคิดดังกล่าว โดยเฉพาะข้ออ่อนเมื่อพิจารณาจากฐานมโนทัศน์เรื่องสิทธิในทางกฎหมาย เพราะแนวคิดนี้ไม่ปรากฏชัดว่าผู้ใช้สิทธินี้คือใคร และการบังคับใช้เป็นอย่างไร ในตอนท้ายผู้เขียนเน้นจุดแข็งของแนวคิดดังกล่าวสำหรับการประยุกต์ใช้ทั้งในทางวิชาการและการเคลื่อนไหวทางสังคม

1. อองรี เลอเฟรบ และ เดวิด ฮาร์วีย์ กับแนวคิดสิทธิที่จะมีส่วนร่วมในเมืองเชิงวิพากษ์ ทฤษฎี

แนวคิดสิทธิที่จะมีส่วนร่วมในการร่วมในเมือง (the Right to the City) มีที่มาจากนักคิดแนวมาร์กซิสต์ (Marxism) ที่ให้ความสนใจเรื่องเมือง หรืออาจเรียกนักคิดกลุ่มนี้ว่า แนวทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมืองและเมืองเชิงวิพากษ์ (Critical Urban and Political Economy Theory)²

¹ ผู้เขียนแปลความหมายของคำว่า the right to the city ว่า สิทธิที่จะมีส่วนร่วมในเมือง เพื่อให้ครอบคลุมความหมายสำคัญของแนวคิดนี้ที่ว่า ผู้อยู่อาศัยในเมืองควรมีสิทธิที่จะกำหนดความเป็นไปและเปลี่ยนแปลงเมือง และมีสิทธิที่จะใช้ชีวิตเป็นส่วนหนึ่งของเมือง โดยถูกแปลกแยกจากพื้นที่เมือง ซึ่งมีความหมายกว้างกว่า สิทธิที่จะอยู่ในเมือง ซึ่งมีนักวิชาการไทยบางท่านใช้คำนี้ รายละเอียดเพิ่มเติมจะปรากฏในเนื้อหาของบทความ

² Pattillo, Mary. “Housing: Commodity versus right.” *Annual Review of Sociology* 39, (2013): 519.

ซึ่งสนใจวิเคราะห์และวิพากษ์เมือง ไม่ใช่เพียงมิติการออกแบบเมืองเพื่อความสวยงาม ความสะดวกสบาย หากแต่ตระหนักถึงแง่มุมเชิงโครงสร้างที่ว่า ผู้ที่อาศัยอยู่ในเมืองนั้นมีความหลากหลาย ความต้องการและผลประโยชน์จึงแตกต่างกัน ความสะดวกสบายของคนบางกลุ่ม อาจหมายถึงการเบียดขับคนกลุ่มอื่นออกไปจากการใช้พื้นที่ของเมือง โดยนักสังคมวิทยาเมืองแนวมาร์กซิสต์คนสำคัญสองคน คือ อองรี เลอแพรบ (Henry Lefebvre) และเดวิด ฮาร์วีย์ (David Harvey) มีส่วนสำคัญที่ทำให้แนวคิดนี้เป็นที่สนใจทั้งในแวดวงวิชาการ ก่อนที่จะแพร่ขยายไปสู่แวดวงผู้กำหนดนโยบาย

อองรี เลอแพรบ (Henry Lefebvre) นักสังคมวิทยาชาวฝรั่งเศส เขียน “The Right to the City” เป็นบทหนึ่ง รวมอยู่ในหนังสือ *Le Droit à la ville (Writing on Cities)*³ ซึ่งตีพิมพ์ครั้งแรกเป็นภาษาฝรั่งเศสในปี 1968 อันเป็นปีที่มีการเคลื่อนไหวใหญ่ของขบวนการฝ่ายซ้ายในฝรั่งเศส ที่นักศึกษาและผู้ใช้แรงงานเข้ายึดครองเมืองปารีส ก่อนจะถูกปราบปรามภายหลัง ดังนั้น งานของเลอแพรบจึงเขียนขึ้นในบริบทที่กระแสฝ่ายซ้ายในยุโรปยังแพร่หลายและได้รับความนิยมสูง ซึ่งอาจจะไม่เข้ากับสถานการณ์ปัจจุบันนัก ถึงกระนั้นแนวคิดของเขาก็เป็นแรงบันดาลใจอย่างสำคัญสำหรับผู้ที่ปรารถนาจะผลักดันให้สร้างสรรค์เมืองที่มีความยุติธรรม (just city)⁴ เลอแพรบให้ความสำคัญกับเมืองในฐานะพื้นที่สำคัญของการต่อสู้กับทุนนิยม ข้อเสนอของเขามีลักษณะถอนรากถอนโคน (radical) คือให้ข้ามพ้นระบบทุนนิยม โดยผู้กระทำการเปลี่ยนแปลง (agent) ไม่จำกัด เฉพาะแรงงานในโรงงานเหมือนแนวคิดมาร์กซิสต์ดั้งเดิม แต่เป็นชาวเมือง⁵

ดังที่กล่าวแล้วว่า “the right to the city” เป็นบทหนึ่งในหนังสือ *Writing on Cities*⁶ ของเลอแพรบ โดยภาพรวมหนังสือเล่มนี้กล่าวถึงแนวคิดทฤษฎีที่จะทำความเข้าใจเมืองจากมุมมองมาร์กซิสต์ บทดังกล่าวเริ่มด้วยการเสนอว่า ที่ผ่านมามีความต้องการของปัจเจกชน (Individual Needs) ถูกกระตุ้นให้ต้องการบริโภคในระดับที่มากเกินไป แต่ความต้องการเชิงสังคม (Social

³ ผู้เขียนไม่มีความรู้ภาษาฝรั่งเศส และได้ทราบจากผู้ทรงคุณวุฒิว่า ความหมายตามตัวอักษรของชื่อหนังสือ *Le Droit à la ville* คือ กฎของหมู่บ้าน จึงขอขอบพระคุณมา ณ ที่นี้

⁴ Uitermark, Justus. “An in memoriam for the just city of Amsterdam.” *City* 13, no. 2-3 (2009): 347-361.; Susan S. Fainstein, *The just city*. Ithaca: Cornell University Press, 2010.

⁵ Marcuse, Peter. “Reading the right to the city.” *City* 18, no. 1 (2014): 5.

⁶ Lefebvre, Henry. *Writings on cities*. ed. and trans. Eleomore Kofman and Elizabeth Lebas. (Oxford: Blackwell, 1996).

Needs) ซึ่งเป็นความต้องการของมนุษย์ (Anthropological Needs) ที่มีหลายด้าน คือ ต้องการทั้งความรู้สึกที่มั่นคงผสมกับความรู้สึกตื่นเต้นผจญภัย มนุษย์มิได้ต้องการทำงานเพื่อยังชีพเท่านั้น แต่ต้องการกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ (oeuvre)⁷ ด้วย อย่างไรก็ตามก็ดี ความต้องการด้านนี้ถูกลดความสำคัญลง⁸

จากนั้นเลอแฟรบริวพาษ์การศึกษาและการวางผังเมืองที่ถูกผูกขาดอยู่ในมือของสถาปนิกและนักผังเมืองว่า สถาปนิกดูเหมือนจะก่อร่างและสร้างความเป็นทฤษฎีเกี่ยวกับความหมายของพื้นที่หรือสถานที่ต่างๆ ด้วยการตีความของพวกเขาเอง แล้วก็ทำให้เป็นศัพท์แสงทางทฤษฎี รวมถึงสถาปนาให้เป็นสถาบันและเรียกการออกแบบนี้อย่างชอบธรรมว่า การวางแผน (Planning) ข้อผิดพลาดที่สำคัญของการออกแบบดังกล่าว ซึ่งเลอแฟรบเรียกว่า ระบบที่ปิดต่อผู้อยู่อาศัย คือ มองข้ามผู้คนที่รับรู้และอยู่อาศัยในพื้นที่นั้นๆ⁹ เขาเสนอว่า ศาสตร์ในการทำความเข้าใจเมืองต้องการมุมมองทางประวัติศาสตร์และทางสังคมวิทยา พร้อมเน้นความสำคัญว่า ต้องผนวกรวมวิถีของการอยู่อาศัยของผู้คนในเมืองเข้ากับการวางผังและออกแบบเมืองว่า คนที่อยู่อาศัยรับความหมาย (Reception) และปรับเปลี่ยนความหมาย (Adoption) โดยการกระทำและปฏิบัติการของพวกเขาอย่างไร¹⁰

จากนั้น เลอแฟรบได้กล่าวถึงสิทธิต่างๆ (Rights) ว่า นับแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สิทธิที่เป็นนามธรรมได้ถูกทำให้เป็นรูปธรรมขึ้น ไม่ว่าจะเป็นสิทธิตามอายุและเพศ เช่น สิทธิของผู้หญิง ผู้สูงอายุ และเด็ก สิทธิตามสถานภาพ เช่น ผู้ใช้แรงงาน ชาวนา สิทธิที่จะได้รับการอบรม การศึกษา การทำงาน วัฒนธรรม การพักผ่อน สุขภาพ ที่อยู่อาศัย เขากล่าวต่อไปถึงสิทธิที่จะเข้าถึงธรรมชาติ (right to nature) เพราะสังคมให้ความสำคัญกับการพักผ่อนหย่อนใจ (leisure) ซึ่งเป็นสิทธิส่วนรวมที่จะไม่ถูกรบกวนจากมลภาวะที่กระจุกตัวอยู่ในพื้นที่ของเมืองอันเนื่องมาจากความเสื่อมโทรมลงของเมือง แต่ข้อที่น่าประหลาดก็คือการเข้าถึงสิทธิทางธรรมชาติถูกกำหนดด้วยแง่มุมด้านคุณค่าในการแลกเปลี่ยน (Exchange Value) คือ เป็นสินค้าสำหรับซื้อและขาย¹¹ ในที่นี้ เลอแฟรบ

⁷ เลอแฟรบ ใช้คำนี้ซึ่งเป็นภาษาฝรั่งเศส ที่มีความหมายลึกซึ้งกว่า งาน (work) ทัวไป แต่เป็นงานเชิงศิลปะ

⁸ Lefebvre, *Writings on cities*, 147.

⁹ Lefebvre, *Writings on cities*, 152-153.

¹⁰ *Ibid.*, 153-154.

¹¹ *Ibid.*, 158.

หมายถึง การปรับปรุงพื้นที่ธรรมชาติให้สวยงาม แต่ก็เป็นที่ที่ถูกทำให้เป็นสินค้า การเข้าถึงมีราคาที่ต้องจ่าย ดังนั้นการเข้าถึงธรรมชาติจึงไม่ใช่สิทธิที่ทุกคนสามารถเข้าถึงได้

เลอแฟรบเรียกสิทธิที่ถูกทำให้เป็นสินค้าว่า สิทธิเทียม (Pseudo-Right) ต่างกับ สิทธิที่จะมีส่วนร่วมในเมือง (the Right to the City) ที่เขากำลังนำเสนอ ซึ่งไม่ได้มีความหมายแค่ว่า การได้ไปเยี่ยมชม หรือ กลับไปสู่เมืองในอดีต แต่เป็นสิทธิที่จะมีส่วนร่วมในการกำหนดชีวิตเมือง และให้ความสำคัญกับคุณค่าของการใช้สอย (Used Value) เหนือคุณค่าของการแลกเปลี่ยน กล่าวคือเมืองต้องไม่ถูกพิจารณาในฐานะสินค้าที่ผู้มีฐานะมั่งคั่งกว่าสามารถเข้าถึงได้มากกว่า หากแต่เมืองจะต้องเป็นที่ซึ่งคนเมืองทั้งหลายต่างมีสิทธิได้ใช้พื้นที่เมืองร่วมกัน และเหนืออื่นใดคือคนที่อาศัยอยู่ในเมือง (Urban Inhabitants) ต้องมีส่วนร่วมในการกำหนดการใช้พื้นที่ของเมือง ไม่ใช่แค่เฉพาะนายทุนเท่านั้นที่สามารถกำหนดและหาประโยชน์จากพื้นที่ของเมืองด้วยการทำให้เป็นสินค้า และกีดกันคนอีกจำนวนมากจากการใช้พื้นที่ของเมือง เลอแฟรบ ย้ำว่า งานศึกษาเมืองจำเป็นต้องเผยให้เห็นความปรารถนาและความยากลำบากของคนกลุ่มต่างๆ ที่อยู่อาศัยในเมือง เช่น คนที่อาศัยอยู่ในย่านสลัมชานเมือง ชีวิตของคนที่ต้องตื่นแต่เช้าวิ่งออกจากที่พักไปสถานีรถไฟ แล้วก็แออัดอยู่ในรถไฟเพื่อไปทำงาน จากนั้นก็กลับที่พักด้วยสภาพเดียวกัน พักผ่อนไม่กี่ชั่วโมง แล้วก็ทำแบบเดียวกันในวันรุ่งขึ้น ภาพของชีวิตที่ย่ำแย่เช่นนี้ ไม่ควรถูกปล่อยให้ผ่านเลยไป เพียงเพราะมันถูกกลบเกลื่อนด้วยความพึงพอใจของคนที่ได้ประโยชน์จากสภาวะเช่นนี้¹²

อย่างไรก็ดี บทความชิ้นสำคัญของเลอแฟรบจากต้นฉบับภาษาฝรั่งเศสในปี 1968 กว่าจะถูกแปลเป็นภาษาอังกฤษและตีพิมพ์รวมในหนังสือ ชื่อ *Writing on Cities* ก็ปี 1996 แล้ว และแนวคิดของเขามาได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางเมื่อ เดวิด ฮาร์วีย์ (David Harvey)¹³ นำแนวคิดที่ค่อนข้างเป็นนามธรรมของเลอแฟรบมาขยายความ ฮาร์วีย์เป็นนักวิชาการร่วมสมัยแนวมาร์กซิสต์ที่มีชื่อเสียงในด้านการวิเคราะห์ระบบเสรีนิยมใหม่ (Neo-Liberalism)¹⁴ เขาอ้างถึงแนวคิดของเลอแฟรบที่ต้องการเรียกหาความยุติธรรมในเมือง และชี้ว่า หากเราตระหนักว่า เมืองเป็นพื้นที่ซึ่งทุนนิยมแสดงออกมากที่สุด เมืองจึงเป็นสนามของการต่อสู้ที่สำคัญ ดังนั้น แนวคิดสิทธิที่จะมีส่วนร่วมในเมืองในทัศนะของฮาร์วีย์จึงไม่ใช่แค่การมีสิทธิที่จะเข้าถึงสิ่งที่มีอยู่แล้ว แต่หมายถึงสิทธิที่จะ

¹² Ibid., 153-154.

¹³ Harvey, David. "The right to the city." *International journal of urban and regional research* 27, no. 4 (2003): 939-941., Harvey, David. "The right to the city." *New Left Review* 53 (2008): 23-40.

¹⁴ Harvey, David. *A brief history of neoliberalism*. (Oxford: Oxford University Press, 2007).

เปลี่ยนแปลงเมืองให้สอดคล้องกับสิ่งที่ใจปรารถนา เพื่อให้เกิดความมั่นใจได้ว่า เราสามารถอยู่อาศัยกับสิ่งที่เราเองได้สร้างสรรค์ขึ้น¹⁵

ในบทความทั้งสองชิ้นของฮาร์วีย์¹⁶ เขากล่าวถึงปรัชญาพื้นฐานเกี่ยวกับมนุษย์และเมือง โดยอ้างถึง โรเบิร์ต พาร์ค (Robert Park) หนึ่งในนักสังคมวิทยาเมืองผู้ก่อตั้งสังคมวิทยาสำนักชิคาโก (Chicago School) ในช่วง 1920-1930 ว่า ความพยายามที่ประสบความสำเร็จมากที่สุดของมนุษย์คือ การเปลี่ยนโลกให้สอดคล้องกับความปรารถนา แต่เมืองซึ่งเป็นโลกที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นกลับเป็นโลกที่มนุษย์ถูกสภาพให้ต้องอยู่อาศัย ดังนั้น เราจึงควรหันกลับมาสร้างสรรค์เมืองในแบบที่เอื้อให้มนุษย์สามารถสร้างสรรค์ตัวเองขึ้นใหม่ด้วยพร้อมๆ กัน การพัฒนาเมืองที่เป็นอยู่ทั่วโลกทำให้การสร้างสรรคเมืองด้วยตัวเองกลายเป็นเรื่องยากมาก มนุษย์เราต่างสร้างและผลิตซ้ำเมืองโดยที่เราไม่รู้เลยว่า เมืองนั้นถูกสร้างทำไม อย่างไร ที่ไหน และเพื่อเป้าหมายอะไร รวมถึงเราจะสามารถใช้สิทธิที่จะสร้างสรรค์เมืองได้อย่างไร¹⁷

ฮาร์วีย์อธิบายว่า เมืองถูกสร้างขึ้นด้วยการผนวกผลผลิตส่วนเกินของดินแดนที่อยู่ห่างไกลออกไป การควบคุมการแจกจ่ายผลผลิตนั้นก็อยู่ในมือคนไม่กี่คน เมืองและทุนนิยมจึงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นควบคู่กัน เพราะทุนนิยมต้องการการผลิตเพื่อสร้างมูลค่าส่วนเกิน แล้วนำกำไรจากส่วนเกินนั้นมาลงทุนเพื่อผลิตซ้ำมูลค่าส่วนเกิน ประวัติศาสตร์ของการสะสมเงินเกิดทุนนิยมจึงควบคู่ไปกับกระบวนการกลายเป็นเมืองในระบบทุนนิยม ซึ่งเป็นระบบที่กระทำทุกวิถีทางเพื่อสร้างกำไรจากการผลิต หากเผชิญอุปสรรคก็ต้องหาทางจัดการแก้ไข เช่น หากแรงงานไม่มีคุณภาพก็ต้องทำให้มีคุณภาพและมีวินัย หรือหากขาดแคลนแรงงานก็ต้องแก้ไขด้วยการนำเข้าแรงงาน อย่างไรก็ตาม จนถึงจุดหนึ่งเมื่อระบบทุนนิยมไม่สามารถแก้ไขอุปสรรคที่ฝังอยู่ในตัวระบบได้ก็จะเกิดวิกฤตสินค้าล้นตลาด จนกำไรและมูลค่าของเงินตราลดลงเพราะเงินเฟ้อ ถึงจุดนี้ฮาร์วีย์วิเคราะห์ว่า กระบวนการกลายเป็นเมือง (ควบคู่กับค่าใช้จ่ายทางการทหาร) มีบทบาทสำคัญในการดึงผลผลิตส่วนเกินในระบบทุนนิยมมาช่วยฝ่าวิกฤต¹⁸

ฮาร์วีย์ชี้ว่า การปฏิวัติฝรั่งเศสในปี 1848 ปะทุขึ้นเพราะเกิดการว่างงานอย่างกว้างขวาง ในยุโรปจึงเกิดรัฐประหารโดยนโปเลียนในปี 1851 และแต่งตั้งตัวเองเป็นจักรพรรดิ วิธีการที่เขา

¹⁵ Harvey, “The right to the city”, 939.

¹⁶ Harvey, David. “The right to the city.” 2003; Harvey, David. “The right to the city.” 2008.

¹⁷ Harvey, “The right to the city,” 939.

¹⁸ Harvey, David. “The right to the city.” *New Left Review* 53 (2008): 24-25.

รับมือกับปัญหาเศรษฐกิจ คือ การลงทุนในการก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐานและนำจอร์จ ยูจีน เฮาส์แมน (Georges-Eugene Haussmann) มารับผิดชอบก่อสร้างโครงการสาธารณะในปี 1853 การสร้างเมืองได้ช่วยดูดซับแรงงานส่วนเกิน และทำให้เกิดเสถียรภาพทางสังคม เฮาส์แมนยัง ออกแบบเมืองปารีสใหม่ให้มีถนนกว้างถึง 120 เมตร จากเดิมมีผู้เสนอแบบถนนที่กว้างเพียง 40 เมตร รวมถึงต้องการสถาบันการเงินใหม่สำหรับกู้เงินมาลงทุน หรืออาจกล่าวได้ว่า โครงการสร้างเมืองปารีสใหม่ของเฮาส์แมน ซึ่งใช้วิธีการดูดซับปัญหาทุนส่วนเกินด้วยการก่อหนี้เพื่อสร้าง สาธารณูปโภคพื้นฐานในเมือง เป็นการวางแผนกระตุ้นเศรษฐกิจแบบเคนส์ที่มาก่อนกาล (Proto Keynesian System)¹⁹ โดยเศรษฐกิจแบบเคนส์คือการใช้เงินของภาครัฐเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจ ในช่วงวิกฤติเศรษฐกิจตกต่ำ (the Great Depression) ในทศวรรษ 1930

ฮาร์วีย์ เปรียบเทียบวิกฤติและแนวทางที่ถูกใช้ในปารีสกับสหรัฐอเมริกาในช่วง 1940s ที่ประสบปัญหาทุนส่วนเกินจำนวนมากและผู้คนก็กังวลเกี่ยวกับสถานะความเป็นอยู่หลังสงคราม ในปี 1942 กลุ่มสถาปนิกได้กลับมาทบทวนและนำแผนงานของเฮาส์แมนที่ปารีสกลับมาใช้ใหม่ บทความของโรเบิร์ต โมเสส (Robert Moses) ใน *Architectural Forum* เสนอการเปลี่ยนขนาด (scale) ของการลงทุนโครงสร้างพื้นฐานของเมืองที่ไม่ใช่แค่ระดับของเมือง แต่ขยายสู่ระดับมหานคร (Metropolitan region) ด้วยการก่อสร้างถนนระหว่างเมืองและย่านชานเมือง กระบวนการเปลี่ยนผ่านเช่นนี้เกิดขึ้นในหลายเมืองและมีบทบาทสำคัญในการทำให้เกิดเสถียรภาพ ของทุนนิยมโลกในปี 1945²⁰

การขยายตัวของเมืองไปสู่ชานเมือง (Suburbanization) ในสหรัฐอเมริกา ไม่ได้มีบทบาท เพียงแค่การเปลี่ยนโครงสร้างพื้นฐาน แต่ยังทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไลฟ์สไตล์อย่างสิ้นเชิง เช่นเดียวกับที่เมืองปารีสกระทำต่อชาวปารีส ได้แก่ เกิดการอุปโภคเครื่องใช้อย่างตู้เย็น เครื่องปรับอากาศ รถยนต์ส่วนตัว และการบริโภคน้ำมัน การอุดหนุนให้ชนชั้นกลางเป็นเจ้าของ บ้าน ยังเป็นการส่งเสริมการปกป้องค่านิยมการมีทรัพย์สินและอัตลักษณ์ส่วนบุคคล อย่างไรก็ตาม ถึงแม้โครงการเหล่านี้จะช่วยดูดซับทุนส่วนเกินและทำให้เกิดเสถียรภาพทางสังคม แต่ต้นทุนที่ต้อง

¹⁹ Ibid., 25-26.

²⁰ Ibid., 27.

แลกเปลี่ยนก็คือ เกิดสูญญากาศในใจกลางเมือง เพราะชนชั้นกลางย้ายออกไปนอกเมือง และเกิดความไม่สงบในหมู่คนที่ไม่สามารถเข้าถึงความมั่งคั่งแบบใหม่ โดยเฉพาะชาวอเมริกันเชื้อสายแอฟริกา²¹

ในสถานการณ์ปัจจุบัน เมื่อทุนนิยมระหว่างประเทศเกิดปัญหา ไม่ว่าจะเป็นวิกฤติเศรษฐกิจในเอเชียปี 1997 ที่รัสเซียในปี 1998 และอาร์เจนตินาในปี 2001 บทบาทของโครงการก่อสร้างในเมืองก็มีส่วนช่วยให้เกิดเสถียรภาพในสังคม อาทิ ในสหรัฐอเมริกา เมื่ออุตสาหกรรมเทคโนโลยีขึ้นสูงล่มสลาย เพราะถูกเคลื่อนย้ายไปต่างประเทศในช่วง 1990s อุตสาหกรรมก่อสร้างภาคอสังหาริมทรัพย์ ทั้งที่อยู่อาศัยและสำนักงานล้วนมีส่วนสำคัญในการดูดซับแรงงาน แต่ก็ทำให้เกิดปัญหาตามมา คือ ราคาสิ่งปลูกสร้างในภาคอสังหาริมทรัพย์สูงเกินไป การขยายตัวของเมืองในสหรัฐอเมริกายังมีผลต่อการกระตุ้นเศรษฐกิจโลก โดยที่สหรัฐอเมริกาเสียดุลการค้าให้กับประเทศอื่นๆ และต้องกู้ยืมเงินจากต่างประเทศ เพื่ออุดหนุนการบริโภคที่ไม่มีเสถียรภาพและสงครามที่สหรัฐอเมริกาก่อขึ้นเอง²²

แต่สิ่งสำคัญที่เกิดในระบบทุนนิยมร่วมสมัยก็คือ กระบวนการขยายเมืองเพื่อรักษาระบบทุนนิยมนี้ได้ขยายขนาดมากขึ้นเป็นระดับโลก ดังเช่นการขยายตัวอย่างรวดเร็วของตลาดอสังหาริมทรัพย์ในอังกฤษ สเปน และประเทศอื่นๆ ซึ่งเกิดขึ้นในทิศทางเดียวกับสหรัฐอเมริกา โดยเฉพาะการกลายเป็นเมืองของจีนในช่วงยี่สิบปีหลังที่มีการก่อสร้างสาธารณูปโภคพื้นฐานมากมายและมีผลต่อทุนนิยมโลก นับแต่ปี 2000 จีนเป็นประเทศที่บริโภคซีเมนต์เกือบครึ่งหนึ่งของโลก การก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐาน ทั้งเขื่อนและถนนสายใหญ่ได้เปลี่ยนภูมิทัศน์ของเมือง และบริโภควัตถุดิบจากหลายประเทศ เช่น ทองแดงจากชิลี รวมถึงวัตถุดิบจากบราซิล ออสเตรเลีย อาร์เจนตินา²³

กระบวนการกลายเป็นเมืองที่มีอิทธิพลต่อทุนนิยมโลก เกิดขึ้นในขนาดใหญ่กว่าที่เฮาส์-แมนเคยจินตนาการเมื่อครั้งสร้างเมืองปารีสมาก รวมถึงนวัตกรรมทางการเงิน ซึ่งมีการจัดตั้งกองทุนให้ประชาชนจากทั่วโลกสามารถลงทุนในกองทุนโครงสร้างพื้นฐาน บ่งชี้ถึงการขยายตัวของทุนนิยมที่ควบคู่กับการกลายเป็นเมือง อย่างไรก็ตาม อีกด้านหนึ่งกระบวนการเช่นนี้ก็ส่งผลให้ความเสี่ยงขยายตัวเพิ่มมากขึ้นด้วย ดังเช่นการเกิดขึ้นของที่อยู่อาศัยตลาดรอง (Sub-Prime Market)

²¹ Ibid., 30-31.

²² Ibid., 29.

²³ Ibid., 29-30.

จนทำให้เกิดวิกฤติตลาดอสังหาริมทรัพย์ โดยเฉพาะคนที่ไม่สามารถจ่ายที่อยู่อาศัยราคาแพง ต้องไปอยู่ชานเมือง และพบว่า ค่าเดินทางนั้นสูงมาก จนกระทบต่อการจ่ายค่าเงินกู้ส่งบ้าน²⁴

กระบวนการดูดซับทุนส่วนเกินแล้วนำไปลงทุนเพื่อเปลี่ยนรูปแบบของเมือง มักถูกเรียกว่า ‘การทำลายเชิงสร้างสรรค์’ (Creative Destruction) ซึ่งสื่อนัยในทางบวกกว่าเป็นการทำลายเพื่อสร้างสิ่งที่ดีงาม ฮาร์วีย์แย้งว่า ‘การทำลายเชิงสร้างสรรค์’ มีมิติทางชนชั้นมาเกี่ยวข้อง เพราะท้ายที่สุด คนจน คนชายขอบคือผู้ได้รับผลกระทบจากกระบวนการดังกล่าว ตั้งแต่ยุคสมัยของเฮาส์แมนที่มีการรื้อล้างสลัม โดยใช้อำนาจในการเวนคืนและอ้างถึงการปรับปรุงเพื่อความมีอารยะ ทั้งๆ ที่เป็นความตั้งใจที่จะโยกย้ายชนชั้นแรงงานและคนที่ด้อยออกไปนอกเมือง รวมถึงพัฒนารูปแบบใหม่ของเมืองที่มั่นใจได้ว่า สามารถตรวจตราและควบคุมขบวนการปฏิวัติที่อาจจะเกิดขึ้นได้โดยง่าย จากความคิดดังกล่าวใช้เวลาราว 100 ปี กว่าที่ปารีสจะกลายเป็นพื้นที่ที่ครอบคลุมโดยชนชั้นนายทุนดังเช่นในปัจจุบัน²⁵

ฮาร์วีย์ชี้ต่อไปว่า หัวใจสำคัญของการสะสมทุนนิยมในเมือง คือ การสะสมความมั่งคั่งด้วยการปลดปล่อยการถือครองของผู้อื่น (Accumulation by Dispossession) การเติบโตของเมืองใหญ่ได้เพิ่มคุณค่าให้กับที่ดินบางพื้นที่ โดยเฉพาะที่ดินย่านใจกลางให้มีมูลค่าสูง ส่วนอาคารที่ชำรุดทรุดโทรมที่อยู่บริเวณโดยรอบถูกลดคุณค่า เพราะไม่เข้ากับสภาพแวดล้อมใหม่ จึงถูกรื้อทิ้งแล้วแทนที่ด้วยสิ่งใหม่ กระบวนการทำนองนี้เกิดขึ้นในเมืองอื่นๆ ด้วย เช่น ในกรุงโซลของเกาหลีใต้ มุมไบของอินเดีย ซึ่งสะท้อนการสะสมทุนเพื่อสร้างผลกำไรผ่านการพัฒนาเมือง และก่อให้เกิดความขัดแย้งจากการที่นักลงทุนไปเหยียบย่ำที่ดินจากคนจนที่อาศัยอยู่ที่นั่นเป็นเวลานาน เพื่อนำที่ดินไปใช้แสวงหากำไรในเชิงธุรกิจ²⁶

กรณีของโซลในปี 1990 บริษัทและนักพัฒนาที่ดินได้จ้างนักเลงให้เข้าไปขู่คนในชุมชนที่พวกเขาปลูกสร้างบ้านอยู่อาศัยมาตั้งแต่ปี 1950 และต่อมาที่ดินนั้นกลายเป็นที่ดินมีราคา ส่วนที่มุมไบ ประชากรหลักล้านคนอาศัยอยู่ในที่ดินที่พวกเขาไม่มีโฉนด โดยในแผนที่ของเมืองระบุว่าพื้นที่เหล่านี้เป็นพื้นที่ว่างเปล่า ราวกับไม่รู้ถึงการมีอยู่ของคนในชุมชนแออัด เมื่อรัฐพยายามจะพัฒนามุมไบให้เป็นเมืองเหมือนเชียงใหม่ ที่ดินก็มีมูลค่าเพิ่มขึ้น มีผู้ประเมินว่าที่ดินของชุมชนดาราวิ ชุมชน

²⁴ Ibid., 30-31.

²⁵ Ibid., 33.

²⁶ Ibid., 34-35.

ขนาดใหญ่แห่งหนึ่งในเดลีมีราคาถึงสองพันล้านเหรียญ และเมื่อมีการไล่รื้อไม่ใช่ทุกคนที่จะได้ค่าชดเชยจากการถูกบังคับให้รื้อย้าย ในขณะที่รัฐธรรมนูญของอินเดียระบุว่า รัฐมีหน้าที่ปกป้องชีวิตความเป็นอยู่ของพลเมืองโดยไม่แบ่งชนชั้นวรรณะ และมีการรับรองสิทธิในที่พักอาศัย แต่ศาลสูงในอินเดียกลับมีคำพิพากษาที่เป็นเสมือนการเขียนรัฐธรรมนูญใหม่ว่า ผู้ครอบครองอยู่อาศัยโดยผิดกฎหมายและไม่สามารถพิสูจน์การอยู่อาศัยมาเป็นเวลานานไม่มีสิทธิได้รับค่าชดเชย การให้พวกเขาได้รับค่าชดเชยจะเป็นเสมือนการให้รางวัลกับนักล้วงกระเป๋า ดังนั้น คนที่ถูกรื้อย้ายจึงทำได้แค่ต่อต้านหรือไม่ก็ต้องยอมรื้อย้ายแล้วไปอยู่ตามข้างถนน เช่นเดียวกัน ในจีนคนจำนวนนับล้านคนถูกปลดเปลื้องที่อยู่ที่พักอาศัยของพวกเขาแล้วถูกย้ายไปขึ้นแพลตฟอร์มที่ได้รับค่าชดเชยเพียงเล็กน้อย เพื่อจะเปลี่ยนที่ดินเหล่านี้ให้นักพัฒนาได้สร้างผลกำไรมหาศาล²⁷

ฮาร์วีย์ สรุปรว่า นี่คือนโยบายที่ต้องจ่ายสำหรับกระบวนการ ‘ทำลายล้างเชิงสร้างสรรค์’ (creative destruction) ซึ่งลิดรอนสิทธิที่จะมีส่วนร่วมในเมืองไปจากมวลชนจำนวนมาก เราจึงอาศัยอยู่ในโลกที่เต็มไปด้วยสลัม (Planet of slums) ตามคำของ ไมค์ เดวิส (Mike Davis)²⁸ นักทฤษฎีเมืองแห่งมหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนีย

ในบทความของฮาร์วีย์ เขาวางจุดเน้นอยู่ที่การทำลายการสถาปนาอำนาจนำทางความคิดและตรรกะของตลาดเสรีนิยมใหม่ รวมถึงการครอบงำทางกฎหมายและรัฐ โดยที่สิทธิในทรัพย์สินส่วนบุคคลหรือกรรมสิทธิ์เป็นสิทธิที่อยู่เหนือสิทธิอื่นๆ ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะสังคมถูกครอบงำด้วยการการสะสมทุนผ่านกลไกตลาด ซึ่งอาจจะสวนทางกับความเป็นธรรม ดังประโยคเก่าที่กล่าวกันมานานแล้วว่า “ไม่มีสิ่งใดที่จะไม่เท่าเทียมมากไปกว่าการปฏิบัติต่อคนที่ไม่เท่าเทียมกันด้วยความเท่าเทียม”²⁹ กลไกตลาดจึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่ก่อให้เกิดการผูกขาด ประสบการณ์ 30 ปีของเสรีนิยมใหม่ให้บทเรียนแก่เราว่า ยิ่งตลาดเปิดเสรีมากเท่าไร ความไม่เท่าเทียมก็ขยายมากขึ้นเท่านั้น และการผูกขาดอำนาจก็มากขึ้น ฮาร์วีย์จึงต่อต้านการสะสมทุนที่ไม่มีจุดสิ้นสุด

ฮาร์วีย์วิเคราะห์ประเด็นที่ดูเหมือนจะมีความก้าวหน้าในการช่วยเหลือคนจนด้วยการให้สิทธิส่วนบุคคลต่อผู้อาศัยในชุมชนแออัด ซึ่งมาจากแนวคิดของ เฮอร์นันโด เดอ โซโต (Hernando

²⁷ Ibid., 35-36.

²⁸ Davis, Mike. “Planet of slums.” *New Perspectives Quarterly* 23, no. 2 (2006).

²⁹ Harvey, David. “The right to the city.” *International journal of urban and regional research* 27, no. 4 (2003): 940.

De Soto)³⁰ ว่าด้วยการแปลงสินทรัพย์เป็นทุน เพื่อให้ทรัพยากรที่อยู่นอกระบบได้เข้ามาอยู่ในระบบตลาด และคนจนสามารถเข้าถึงแหล่งทุนต้นทุนต่ำ แต่ในกรณีของชุมชนแออัด เมื่อมีการรับรองสิทธิที่อยู่อาศัยในเชิงปัจเจกกับชาวชุมชนแออัด กลับกลายเป็นการเอื้ออำนวยให้พวกเขาสามารถขายสิทธิเหล่านี้ได้ ตัวอย่างเช่น ชุมชนแออัดตามชานเมืองและเขตภูเขาในเมืองริโอประเทศบราซิล เมื่อชาวสลัมเหล่านี้ได้สิทธิไม่นาน พวกเขาก็ต้องขายสิทธิ ไม่ใช่เพราะเห็นแก่ประโยชน์เฉพาะหน้าจากการขายสิทธิ ขายบ้าน หากแต่เพราะการงานที่ไม่มั่นคง ทำให้พวกเขาขาดรายได้ที่มั่นคง ส่วนชนชั้นกลางและนายทุนมักไม่ขายสิทธิ แต่จะสะสมสิทธิและความมั่งคั่ง ฮาร์วีย์คาดการณ์ว่า ในอนาคตชุมชนแออัดตามเชิงเขาชานเมืองริโอจะกลายเป็นคอนโดมิเนียม เพราะทัศนวิสัยที่สวยงาม ส่วนคนสลัมก็ย้ายไปอยู่ที่อื่นซึ่งไกลออกไป จากตัวอย่างนี้ฮาร์วีย์ชี้ว่าการรับรองสิทธิแบบปัจเจกชนแก่คนสลัมและนำไปสู่การขายสิทธิ เป็นคนละแนวทางกับสิทธิที่จะมีส่วนร่วมในเมืองที่เขากำลังเสนอ³¹

เดวิด ฮาร์วีย์ จึงเสนอสิทธิมนุษยชนแนวใหม่นั้นคือ สิทธิที่จะมีส่วนร่วมในเมือง (the Right to the City) ซึ่งมีได้หมายถึงสิทธิที่จะเข้าถึงการเก็งกำไรสินทรัพย์ และเป็นสิทธิที่ไปไกลกว่าเสรีภาพของปัจเจกที่จะเข้าถึงทรัพยากรของเมืองที่มีอยู่แล้ว แต่เป็นสิทธิที่จะเปลี่ยนเมืองให้สอดคล้องกับที่หัวใจของเราปรารถนา เพื่อสร้างตัวตนของชาวเมืองชั้นใหม่ สิทธิดังกล่าวเป็นสิทธิรวมหมู่ ไม่ใช่สิทธิส่วนบุคคล เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงนี้ขึ้นอยู่กับการใช้อำนาจร่วมของคนในสังคม เพื่อจะปรับเปลี่ยนกระบวนการกลายเป็นเมือง เขาชี้ว่า เสรีภาพที่จะสร้างเมืองและสร้างตัวเราเองชั้นใหม่ เป็นหนึ่งในสิทธิมนุษยชนที่ถูกละเลยมากที่สุดสิทธิหนึ่ง³²

ลักษณะสำคัญของโครงการเสรีนิยมใหม่ซึ่งดำเนินมามากกว่า 30 ปี อยู่ที่การแปรการควบคุมการใช้มูลค่าส่วนเกินให้อยู่ในมือของเอกชน เกิดระบบที่ผสมผสานประโยชน์ของรัฐและเอกชน ซึ่งมีเป้าประสงค์เดียวกัน คือ ใช้เครื่องมือต่างๆ ไปในทางที่เป็นประโยชน์ต่อทุนและชนชั้นสูง เราจึงเห็นสิทธิที่จะมีส่วนร่วมในเมืองอยู่ในมือของเอกชนหรือกึ่งเอกชน ดังเช่น นายกเทศมนตรีที่เป็นนักธุรกิจพันล้านอย่าง ไมเคิล บรูมเบิร์ก (Michael Bloomberg) ได้เปลี่ยนย่านแมนฮัตตันให้เป็นชุมชนชั้นสูงที่มีรั้วรอบแยกจากย่านอื่นๆ (Gated Community) ทำนองเดียวกันในเม็กซิโก ซิตี

³⁰ De Soto, Hernando. *The other path*, (New York: Harper & Row, 1989).

³¹ Harvey, David. "The right to the city." *New Left Review* 53 (2008): 36.

³² *Ibid.*, 23.

คาร์ลอส สลิม (Carlos Slim) มหาเศรษฐีระดับโลกได้เปลี่ยนย่านศูนย์กลางของเมืองให้กลายเป็นสถานที่ดึงดูดนักท่องเที่ยว³³

ในตอนท้ายของบทความที่ฮาร์วีย์เขียนในปี 2008 ชื่อว่า เนื่องจากในปัจจุบันสิทธิที่จะมีส่วนร่วมในเมืองถูกจำกัดอยู่ในมือคนส่วนน้อย การกดขี่ที่เกิดขึ้นจึงย่อมมีการต่อต้าน ประท้วง เราจึงเห็นสัญญาณการประท้วงในทุกที่ แต่ปัญหาก็คือ การต่อต้านที่เกิดขึ้นอย่างไม่ได้มีการเชื่อมประสานกัน ฮาร์วีย์ชี้แนะว่า สิ่งที่อยู่ในเมืองต้องการ คือ การเป็นประชาธิปไตยที่มากขึ้นในการควบคุมการผลิตและการใช้มูลค่าส่วนเกิน เนื่องจากกระบวนการของเมืองเป็นช่องทางของการใช้มูลค่าส่วนเกิน ดังนั้น การบริหารจัดการที่เป็นประชาธิปไตย คือ การรับเอา “สิทธิที่จะมีส่วนร่วมในเมือง” (the right to the city) ทั้งในฐานะสโลแกนและในฐานะความคิดทางการเมือง เริ่มจากการตั้งคำถามว่า ใครคือผู้ควบคุมความสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการกลายเป็นเมืองกับการใช้มูลค่าส่วนเกิน จากนั้นจึงเคลื่อนไหวให้คนที่ถูกลิดรอนสิทธิได้กลับมาควบคุมวิถีใหม่ของการกลายเป็นเมือง³⁴

กล่าวโดยสรุป แนวคิดสิทธิที่จะมีส่วนร่วมในเมืองขององรี เลอแฟรบ และเดวิด ฮาร์วีย์ มีจุดร่วมตรงที่ทั้งสองต่างวิเคราะห์เมือง เพื่อวิพากษ์การขยายตัวของระบบทุนนิยมที่ทำให้กลุ่มทุนเข้าถือครองการใช้และแสวงประโยชน์จากพื้นที่ของเมือง และกีดกันการมีส่วนร่วมในการกำหนดชีวิตของเมืองของคนกลุ่มอื่นๆ แนวคิดของทั้งสองจึงเป็นเสมือนการจุดประกายความคิดให้มีจินตนาการถึงเมืองในแบบอื่นๆ ที่เป็นทางเลือกจากเมืองในระบบทุนนิยม ทั้งนี้เพราะทั้งสองเห็นตรงกันว่า เมืองเป็นสนามที่มีความอ่อนไหวและเป็นจุดเปราะบางสำหรับการโค่นระบอบทุนนิยมอย่างไรก็ดี ทั้งสองมีจุดเน้นที่แตกต่างกันในรายละเอียดกล่าวคือ เลอแฟรบ ในฐานะที่มีความสนใจด้านปรัชญาและภูมิศาสตร์เป็นพื้นฐาน เขาจึงค่อนข้างให้ความสำคัญกับการผลิตสร้างพื้นที่ด้วยอำนาจในระบบทุนนิยมที่สร้างความแปลกแยกให้กับมนุษย์³⁵ เพราะฉะนั้นแนวคิด the Right to the City ของเขาจึงให้ความสำคัญกับการสร้างสรรค์พื้นที่ของเมือง ส่วนแนวการวิเคราะห์เรื่องสิทธิที่จะมีส่วนร่วมในเมืองของฮาร์วีย์ จะเชื่อมโยงการขยายตัวของเมืองเข้ากับระบบเศรษฐกิจทุนนิยมเป็นสำคัญ งานยุคหลังของเขา วิเคราะห์สถานการณ์วิกฤติของระบอบทุนนิยมโดยเฉพาะลัทธิ

³³ Ibid., 38.

³⁴ Ibid., 39-40.

³⁵ Purcell, Mark. “Possible Worlds: Henry Lefebvre and the Right to the City.” *Journal of Urban Affairs* 36 no.1 (2014): 148-149.

เสรีนิยมใหม่ ในหนังสือ *เมืองขบถ* (Rebel Cities: From the Right to the City to the Urban Revolution, 2012)³⁶ ที่แม้จะเริ่มต้นด้วยประเด็นสิทธิที่จะมีส่วนร่วมในเมือง แต่จุดเน้นอยู่ที่วิกฤติเศรษฐกิจทุนนิยมโลกซึ่งเริ่มจากภาคสังหาริมทรัพย์ว่า เป็นสิ่งบ่งชี้ถึงวิกฤติที่แฝงฝังอยู่ในระบบทุนนิยม และกระตุ้นการขับเคลื่อนเพื่อสร้างสรรค์เมืองแบบนอกกรอบความคิดทุนนิยม หนังสือเล่มนี้จึงเป็นเหมือนแถลงการณ์โค่นล้มระบอบทุนนิยมร่วมสมัย

2. การตีความแนวคิดไปตามแนวทางต่างๆ

จากแนวคิดสิทธิที่จะมีส่วนร่วมในเมืองที่นำเสนอโดยองรี เลอแฟรบ และเดวิด ฮาร์วี ที่มีลักษณะวิเคราะห์การพัฒนาเมืองที่เป็นอยู่โดยเชื่อมโยงกับการขยายตัวของระบบทุนนิยม ต่อมาก็มีนักวิชาการอีกหลายกลุ่มหลายแนวที่หยิบฉวยคำเดียวกันนี้มาใช้ แต่ตีความและให้ความหมายของสิทธิที่จะมีส่วนร่วมในเมืองไปแตกต่างกัน ในที่นี้จะขอทำความเข้าใจการตีความสิทธิดังกล่าวในลักษณะเป็นช่วง (range) เริ่มจากจากปีกที่รักษาแนวคิดดั้งเดิมในการวิพากษ์เมืองแบบทุนนิยม ไปสู่แนวกลางๆ ที่วิพากษ์ระบบเสรีนิยมใหม่ แต่ไม่ได้วิพากษ์ในระดับรื้อระบบทุนนิยม กลุ่มกลางๆ นี้อาจจะรวมถึงการเคลื่อนไหวที่เรียกร้องสิทธิที่เป็นรูปธรรมต่างๆ ให้คนชายขอบในเมืองได้รับสิทธิ แต่ไม่ได้วิพากษ์ระบบทุนนิยม ไปจนถึงอีกปีกหนึ่งที่ลดทอนสาระสำคัญของแนวคิดนี้ลงให้เป็นเพียงส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้อยู่อาศัยในเมืองต่อการกำหนดนโยบายการพัฒนาเมือง แต่ไม่ได้วิพากษ์ระบบ

หนังสือ *Cities for people not profits*³⁷ เป็นตัวอย่างของงานที่ใช้แนวคิด the Right to the City ในความหมายที่วิพากษ์ระบบทุนนิยมซึ่งก่อปัญหาให้กับเมือง โดยภาพรวมหนังสือเล่มนี้ชี้ว่า วิกฤติทางการเงินที่เริ่มจากภาคสังหาริมทรัพย์ในสหรัฐอเมริกาและเมืองต่างๆ ในยุโรป เช่น สเปนและกรีซ สะท้อนถึงกระบวนการกลายเป็นเมืองแนวเสรีนิยมที่ไม่ยั่งยืน อีกทั้งมีลักษณะกัดเซาะทำลายตัวเอง ทำให้เกิดการตั้งคำถามถึงการออกแบบเมืองที่ข้ามพ้น หรือนอกไปจากแนวเสรีนิยมใหม่ที่ไม่มีความมั่นคงและมุ่งแต่การสั่งสมทุน ขับเคลื่อนด้วยกำไร ตลอดจนเปลี่ยนแปลงบริการทางสังคม ไม่ว่าจะเป็นที่อยู่อาศัย การคมนาคมขนส่ง สาธารณูปโภค พื้นที่สาธารณะ

³⁶ Harvey, David. *Rebel cities: From the right to the city to the urban revolution*. (London and New York: Verso books, 2012).

³⁷ Brenner, Neil, Peter Marcuse, and Margit Mayer, eds. *Cities for people, not for profit: Critical urban theory and the right to the city*. (London and New York: Routledge, 2012).

สุขภาพ การศึกษา แม่น้ำและการระบายน้ำ ให้กลายเป็นสินค้า ดังนั้นหนังสือเล่มนี้จึงให้ความสำคัญกับการสร้างเมืองที่ตอบสนองต่อความต้องการทางสังคมและมนุษย์เป็นอันดับแรก ไม่ใช่เมืองเพื่อทุนนิยมที่เน้นกำไร และไม่ใช่อะไรที่เปลี่ยนพื้นที่ของเมืองให้กลายเป็นสินค้า

การเรียกหา ‘เมืองเพื่อประชาชนไม่ใช่เพื่อกำไร’ สามารถเชื่อมโยงกับการเรียกร้องในอดีต ไม่ว่าจะเป็น เฟรดิช เองเกลส์ (Friedrich Engels) ที่กล่าวถึงชีวิตความเป็นอยู่อันย่ำแย่ของผู้ใช้แรงงานในศตวรรษที่ 19 เจน จาคอบส์ (Janes Jacobs) และ อองรี เลอแฟรบ ก็วิพากษ์การพัฒนาเมืองในระบบสายพานแบบฟอร์ด (Fordism) ฮาร์วีย์บอกว่า ต้องเปลี่ยนเมืองจากที่ถูกหาประโยชน์ให้เป็นเมืองที่ตอบสนองความต้องการของประชาชน ดังนั้น ภารกิจสำคัญของทฤษฎีเมืองเชิงวิพากษ์ คือ ต่อต้านทางเลือกจากการกลายเป็นเมืองแบบทุนนิยม สู่ยุคการกลายเป็นเมืองหลังทุนนิยม เพื่อเผชิญหน้ากับการสะสมความมั่งคั่งด้วยการปลดปล่อยการใช้ประโยชน์ของผู้อื่น³⁸ และการปิดล้อมของทุนนิยม (Capitalist enclosure)³⁹

ปีเตอร์ มาร์คัส (Peter Marcuse) อธิบายว่า the Right to the City เป็นการผสมความต้องการของผู้ถูกกดขี่เข้ากับแรงบันดาลใจของผู้ที่รู้สึกแปลกแยกกับเมือง⁴⁰ เขาย้ำว่าเป้าหมายของสิทธิที่จะมีส่วนร่วมในเมืองมีไม่แค่สิทธิตามรายการต่างๆ เช่น สิทธิในที่อยู่อาศัย น้ำและอากาศที่สะอาด การศึกษา ฯลฯ หากแต่ครอบคลุมถึงสิทธิที่มีความหมายกว้างในทางการเมือง คือ สิทธิในความเป็นธรรมทางสังคม (a Right to Social Justice)⁴¹ เช่นเดียวกับในบทของคริสเตียน ชมิด (Christian Schmid) ก็ชี้ประเด็นว่า แนวคิดสิทธิที่จะมีส่วนร่วมในเมืองในทัศนะของฮาร์วีย์ ไม่ใช่สิทธิในการเข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐาน (Basic Needs) แต่เป็นเรื่องคุณภาพของเมือง เป็นเมืองที่แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงกับเมืองในสังคมทุนนิยม เป็นเมืองที่มีชีวิตสาธารณะ เมืองที่อดทนต่อความแตกต่าง และเมืองที่เปิดกว้างต่อผู้คน⁴²

³⁸ Harvey, David. “The right to the city,” *New Left Review* 53 (2008).

³⁹ De Angelis, Massimo. *The beginning of history: Value struggles and global capital*, (London: Pluto Press, 2007); Neil Brenner, Peter Marcuse, and Margit Mayer, eds. *Cities for people, not for profit: Critical urban theory and the right to the city*, (London and New York: Routledge, 2012).

⁴⁰ Marcuse, Peter. “Whose right (s) to what city?.” in *Cities for people, not for profit*, (London and New York: Routledge, 2012), 33.

⁴¹ Ibid., 34.

⁴² Schmid, Christian. “Henry Lefebvre, the right to the city, and the new metropolitan mainstream.” in *Cities for people, not for profit*, (London and New York: Routledge, 2012), 44.

นอกจากนี้ในหนังสือเล่มเดียวกันยังมีหลายบทที่กล่าวถึงปัญหาอุปสรรคอย่างเรื่องที่อยู่อาศัย เช่น ในบทของจัสตุส ยูเทอร์มาร์ค (Justus Uitermark)⁴³ วิเคราะห์ทิศทางการเปลี่ยนแปลงของเมืองอัมสเตอร์ดัมในเนเธอร์แลนด์ จากเดิมเป็นเมืองที่ยุติธรรม (a just city) คือ เมืองที่การเคลื่อนไหวอย่างเข้มแข็งของคนต่างชนชั้นกระตือรือร้นนำไปสู่การควบคุมค่าเช่าที่อยู่อาศัย การจำกัดสิทธิของผู้เป็นเจ้าของ ลดทอนการเป็นสินค้าของที่อยู่อาศัยและที่ดินเมือง อีกทั้งเกิดความเห็นพ้องให้ที่อยู่อาศัยควรเป็นสิทธิที่คนเข้าถึงได้อย่างทั่วถึง และการเปิดช่องทางที่กว้างขึ้นสำหรับการเข้าถึงที่อยู่อาศัยที่รัฐอุดหนุนเพื่อประโยชน์สาธารณะ (Public Housing) แต่ระยะหลัง การพัฒนาเมืองมีแนวโน้มไปในทางเมืองที่เน้นความสวยงาม (a nice city) ถึงแม้ที่อยู่อาศัยเพื่อสาธารณะในเมืองอัมสเตอร์ดัมจะมีสัดส่วนมากกว่าเมืองอื่นๆ แต่เห็นแนวโน้มที่ชัดเจนว่า กำลังมุ่งไปในทิศทางที่จะทำให้ที่อยู่อาศัยกลับไปเป็นสินค้า ส่วนอีกบทหนึ่งของปีเตอร์ มาร์คัส⁴⁴ พยายามเชื่อมโยงปัญหาที่ชาวอเมริกันซึ่งเดือดร้อนจากการถูกยึดบ้าน โดยพวกเขาเองก็ไม่ค่อยตระหนักว่า สิ่งที่เกิดขึ้นไม่ใช่ความบกพร่องเชิงศีลธรรมของพวกเขา แต่เป็นความบกพร่องของระบบ ดังนั้นทฤษฎีเมืองเชิงวิพากษ์จึงต้องเปิดเผยเรื่องเหล่านี้ให้สาธารณชนตระหนัก ในตอนท้ายของบทความมาร์คัสพยายามเสนอข้อเสนอสื่อที่สามารถเรียกรื้อนำไปปฏิบัติได้จริงในการลดทอนความเป็นสินค้าของที่อยู่อาศัยเพื่อให้คนเข้าถึงที่อยู่อาศัยในเมืองได้ เช่น การควบคุมค่าเช่า การเก็บภาษีเพื่อควบคุมการเก็งกำไร การทำให้ผู้เช่ามีความมั่นคงด้วยการเปลี่ยนเจ้าของที่ดินหรือที่อยู่อาศัยเป็นรัฐหรือองค์กรที่ไม่ได้แสวงหากำไร

ในบทสุดท้ายของหนังสือเล่มดังกล่าว เดวิด ฮาร์วีย์ และ เดวิด วักมุท (David Harvey and David Waxhuth) มุ่งไปสู่ข้อเสนอมว่า ทำอย่างไรจึงจะบรรลุถึง สิทธิที่จะมีส่วนร่วมในเมือง ซึ่งมีลักษณะ ‘พลิกโฉม’ มากกว่าแค่ปรับแต่งเล็กๆ น้อยๆ ทั้งสองเริ่มต้นด้วยการชี้ให้เห็นว่าจากความเป็นจริงของระบบทุนนิยมปัจจุบัน คนงานในโรงงานไม่ใช่ผู้กระทำการสำคัญของการเปลี่ยนแปลง แต่ต้องเป็นคนเมืองที่ถูกขูดรีดและรู้สึกแปลกแยกจากเมืองที่จะผลักดันภารกิจดังกล่าว ส่วนประเด็นสำคัญว่าจะเรียกรื้อ ‘อะไร’ ที่จะทำให้สิทธิที่จะมีส่วนร่วมในเมืองจับต้องได้ ผู้เขียนทั้งสองตระหนักว่า สถานการณ์เงื่อนไขที่เป็นอยู่ในปัจจุบันสิ่งที่เรียกว่า ‘การปฏิวัติ’ คง

⁴³ Uitermark, Justus. “An actually existing just city? The fight for the right to the city in Amsterdam.” in *Cities for people, not for profit*, (London and New York: Routledge, 2012), 197-214.

⁴⁴ Marcuse, Peter. “A critical approach to solving the housing problem.” in *Cities for people, not for profit*, (London and New York: Routledge, 2012), 215-230.

ไม่ได้เกิดขึ้นในเร็ววัน จึงต้องพยายามหาหนทางหรือข้อเรียกร้องที่เป็นไปได้ภายใต้เงื่อนไขที่เป็นอยู่ เพื่อเป็นจุดเริ่มสำหรับก้าวต่อไป ในการโค่นระบบทุนนิยม และชี้ว่า เมื่อเกิดวิกฤติแฮมเบอร์เกอร์ สิ่งที่รัฐบาลสหรัฐอเมริกาทำก็คือ การใช้แผนเศรษฐกิจแบบเคนส์ด้วยเงินลงทุนจากภาครัฐ แต่เงินถูกอัดฉีดไปในภาคธนาคาร ภาคธุรกิจ ผู้เขียนทั้งสองเสนอว่า เมื่อกระแสสังคมยอมรับการใช้จ่ายเงินของภาครัฐอยู่แล้ว ขบวนการเคลื่อนไหวจึงควรจะใช้โอกาสนี้เรียกร้องให้ปรับแผนดังกล่าว จากการอุดหนุนนายทุนมาสู่การสนับสนุนชนชั้นแรงงานให้มีการประกันรายได้ขั้นต่ำ การส่งเสริมการต่อรองให้มีกฎหมายระบุช่วงเวลาของการทำงานที่เหมาะสม จากนั้นจึงค่อยๆ ยกระดับของการเคลื่อนไหวไปในทิศทางที่โค่นล้มระบบทุนนิยมมากขึ้น⁴⁵

สำหรับการวิเคราะห์แนวคิดสิทธิที่จะมีส่วนร่วมในเมืองโดยนักวิชาการคนอื่นๆ ที่น่าสนใจ เช่น มาร์กิต เมเยอร์ (Margit Mayer)⁴⁶ ชี้ให้เห็นถึงบริบทที่เปลี่ยนไปของคำว่า the Right to the City จากที่มีความหมายแบบถอนรากถอนโคนของเลอแฟรมาสู่การถูกลดทอนความหมายทางการเมือง (Depoliticized Version) โดยจำกัดและลดทอนความหมายของแนวคิดนี้ เหลือเพียงการขอมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาดามระบบที่เป็นอยู่ เมเยอร์ชี้ถึงบริบทของการพัฒนาเมืองโดยแนวทางเสรีนิยมใหม่ หรือการสะสมความมั่งคั่งโดยการปลดปล่อยการถือครองของผู้อื่น ตามคำอธิบายของฮาร์วีย์ว่า ทำให้คนจนกับคนรวยแยกขาดกันอย่างชัดเจนด้วยสิ่งกีดขวางทั้งที่มองเห็นและมองไม่เห็น เช่น การเกิดขึ้นของชุมชนปิดที่แยกตัวจากบริเวณข้างเคียง (gated community) การแปรรูปพื้นที่สาธารณะให้เป็นของเอกชน ทำให้การเข้าถึงโครงสร้างพื้นฐานและบริการสาธารณะถูกจำกัดมากขึ้น การตื่นตัวและลุกมาเคลื่อนไหวของผู้อยู่อาศัยในเมืองทั้งในประเทศโลกที่หนึ่งและโลกที่สามจึงปรากฏมากขึ้นจากปัญหาการเก็งกำไรในสินทรัพย์ อสังหาริมทรัพย์ การถูกบังคับให้รื้อย้าย และพลัดที่อยู่อาศัย (displacement) รวมถึงการเคลื่อนไหวต่อต้านเสรีนิยมก็มีลักษณะเป็นเครือข่ายระดับสากล

ในสถานการณ์เช่นนี้ คำขวัญ the Right to the City ได้รับความสนใจจากขบวนการองค์กรพัฒนาเอกชนระหว่างประเทศ และได้รับการสนับสนุนจากองค์กรระหว่างประเทศ เช่น

⁴⁵ Harvey, David, and David Waxsmuth, “What is to be done? And who the hell is going to do it.” in *Cities for people, not for profit*, (London and New York: Routledge, 2012), 264-274.

⁴⁶ Mayer, Margit. “The ‘Right to the City’ in the context of shifting mottos of urban social movements.” *City* 13, no.2-3 (2009): 362-374.

UN Habitat ได้ริเริ่มพัฒนา Urban Agenda ปี 2003 กลุ่มสิทธิมนุษยชนได้ร่วมกันเสนอ “World Charter for the Human Right to the City” ต่อองค์การ UNESCO ต่อมาในปี 2004 UN Habitat International Coalition ร่วมกับองค์กรต่างๆ ได้นำเสนอร่าง World Charter on the Right to the City ในที่ประชุม Social Forum ก่อนที่ข้อตกลง (Charter) จะได้รับประกาศในที่ประชุม Social Forum ในปี 2005 การผลักดันแนวคิดสิทธิที่จะมีส่วนร่วมในเมืองในเวทีระหว่างประเทศเหล่านี้เป็นความพยายามที่จะผลักดันให้คำขวัญนี้มีอิทธิพลต่อนโยบายสาธารณะและในทางกฎหมาย ซึ่งผนวกการพัฒนาเมืองเข้ากับคามยุติธรรมและความเท่าเทียมในเมือง โดยเน้นว่า จำเป็นต้องจัดวางกลุ่มผู้อาศัยในเมืองที่เปราะบางเป็นศูนย์กลางของการออกนโยบาย ไม่ใช่เอานักลงทุนเป็นศูนย์กลาง และกลุ่มเคลื่อนไหวเหล่านี้พยายามจะระบุถึง ‘สิทธิบางอย่าง’ ที่ควรได้รับการปกป้อง ดังที่เขียนไว้ในกฎบัตรว่า

“สิทธิที่จะมีส่วนร่วมในเมืองเป็นการตระหนักในระดับระหว่างประเทศถึงสิทธิมนุษยชนด้านที่อยู่อาศัย ความมั่นคงทางสังคม การทำงาน มาตรฐานการดำรงชีวิตที่ดีพอ การพักผ่อน ข้อมูลข่าวสาร การจัดตั้งองค์กรและสมาคมที่เป็นอิสระ อาหาร น้ำสะอาด ปลอดภัยจากการถูกขับไล่ การมีส่วนร่วมและการแสดงตัวตน สุขภาพ การศึกษา วัฒนธรรม ความเป็นส่วนตัว และความมั่นคง การอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัยและสุขภาพดี” (encompasses the internationally recognized human right to housing, social security, work, adequate standard of living, leisure, information, organization, and free association, food and water, freedom from dispossession, participation and self-expression, health education, culture, privacy and security, a safe and healthy environment)⁴⁷

ในย่อหน้าที่ 12 ของข้อตกลง ก็ขยายความต่อว่า the Right to the City เป็นการเรียกร้อง สิทธิของความเป็นมนุษย์ที่จะเข้าถึงที่ดิน สุขอนามัย ขนส่งสาธารณะ การบริการ โครงสร้างพื้นฐาน ศักยภาพและการเสริมสร้างศักยภาพ และการเข้าถึงบริการสาธารณะ (Human

⁴⁷ Ibid., 368.

rights to land, sanitation, public transportation, basic infrastructure, capacity and capacity building, and access to public goods and services) ซึ่งรวมถึงทรัพยากรธรรมชาติ และการเงิน การระบุง้อตกลงเหล่านี้ มาจากหลักพื้นฐานว่า ผู้อยู่อาศัยในเมืองทุกคนมีสิทธิที่จะมีส่วนร่วมในเมืองโดยเฉพาะคนที่สมควรได้รับการปกป้อง เช่น คนจน คนป่วย ผู้พิการ และผู้อพยพ กฎบัตรเหล่านี้ถูกนำเสนอคล้ายกับเป็นพิมพ์เขียวสำหรับองค์กรท้องถิ่นและองค์กรปกครองท้องถิ่นที่สนใจในการบริหารจัดการเมืองที่มีธรรมาภิบาล (Good Urban Governance) โดยมีคู่มือสำคัญคือ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ความโปร่งใส การมีส่วนร่วมในงบประมาณ⁴⁸

อย่างไรก็ดี เมเยอร์วิจารณ์ว่า ความพยายามทำให้สิทธิที่จะมีส่วนร่วมในเมืองได้รับการตระหนักในระดับสากล และมีอิทธิพลในเชิงนโยบายของเมืองต่างๆ นี้ อาจจะช่วยได้บ้าง แต่ก็ลดความสำคัญของการสร้างเมืองใหม่ เป็นการปรับเปลี่ยนหรือทำให้แนวคิดที่มีความหมายถึงการเปลี่ยนแปลงระดับโครงสร้างเจือจางลง เป็นการลดทอนหลักการลงมาเหลือเพียงการขอผนวกเข้ากับระบบที่ดำรงอยู่ โดยไม่ได้มีเป้าหมายที่จะเปลี่ยนแปลงระบบ การเรียกร้องสิทธิเช่นนี้ไม่ได้เน้นถึงนโยบายและระบบที่ทำให้เกิดความยากจน และการกีดกันคนที่เสียเปรียบ นี่คือการแสที่เมเยอร์เรียกว่า การลดทอนความเป็นการเมือง (depoliticization)⁴⁹ จากเจตนารมณ์เดิมของแนวคิดสิทธิที่จะมีส่วนร่วมในเมืองซึ่งมีลักษณะถอนรากถอนโคน สร้างสรรค์เมืองใหม่ที่เอื้อต่อความเป็นมนุษย์และเป็นทางเลือกที่ต่างไปจากการพัฒนาเมืองแนวเสรีนิยม

ถึงกระนั้น เมเยอร์เห็นว่า วิฤติเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในสหรัฐอเมริกา ซึ่งเริ่มจากภาคอสังหาริมทรัพย์ที่คนจำนวนมากถูกยึดที่อยู่อาศัย และยังคงลุกลามไปสู่วิกฤติทางการเงินในยุโรป ทั้งในอิตาลี กรีซ และสเปน ภาพการประท้วงของคนในเมืองสะท้อนว่า พวกเขาเริ่มเห็นปัญหาของระบบเสรีนิยมใหม่ ความไม่เป็นธรรมที่คนจนต้องแบกรับ ดังคำขวัญ “เราไม่ยอมจ่ายสำหรับวิกฤติการณ์ของพวกคุณ” (We Won’t Pay for Your Crisis) “ประชาชนต้องมาก่อน” (Put People First) ในสหรัฐอเมริกา มีการรวมตัวของเครือข่ายประชาชนเพื่อปกป้องบ้าน (Home Defenders) จากการถูกรื้อถอนอาคารยึด กระทั่งพัฒนาเป็นการต่อรองให้รัฐบาลต้องช่วยเหลือคนที่ถูกยึดบ้าน แทนที่จะอุ้มสถาบันการเงิน การเคลื่อนไหวเหล่านี้ทำให้คนเห็นความไม่ชอบธรรมของระบบ หากมองในแง่ดี วิฤติทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นและกระทบกับผู้อาศัยในเมืองก็เป็นโอกาสที่

⁴⁸ Ibid., 368-369.

⁴⁹ Ibid., 369.

จะทำให้ข้อเสนอสิทธิที่จะมีส่วนร่วมในเมืองของเลอแพรบได้รับการตระหนักมากขึ้น โดยไม่ใช่เพียงแค่การผนวกรวมคนที่ถูกกีดกันให้เข้ามาอยู่ในระบบโครงสร้างที่ไม่เป็นธรรมและชุดรีดประโยชน์จากพวกเขา แต่เป็นการทำให้กระบวนการตัดสินใจเชิงนโยบายและเมืองมีความเป็นประชาธิปไตย⁵⁰

มาร์ค เพอร์เซล (Mark Purcell) นักวิชาการด้านผังเมืองแนววิพากษ์ชี้ว่า แนวคิดนี้ได้รับความสนใจในหมู่นักวิชาการปัจจุบันที่เห็นปัญหาของกระบวนการปรับโครงสร้างของเสรีนิยมใหม่ ซึ่งส่งผลกระทบต่อผู้อยู่อาศัยในเมือง ทำให้คนจำนวนมากต้องกลายเป็นคนขายขบไรรักษาสิทธิ⁵¹ เกิดประเด็นขัดแย้งในเมือง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องที่อยู่อาศัย การมีส่วนร่วมในการออกแบบผังเมือง และการถูกกีดกันจากเมือง เราจึงเห็นการเคลื่อนไหวของผู้ที่ถูกทำให้เป็นขายขบในเมืองเพื่อเรียกร้องการเมืองของเมืองที่เป็นประชาธิปไตยแบบใหม่ แต่เขามีข้อวิพากษ์ว่า นักวิชาการหลายคนสนใจแนวคิดสิทธิที่จะมีส่วนร่วมในเมือง แต่น่าเสียดายมีนักวิชาการไม่มากที่จะถกเถียงในรายละเอียดว่า คำนี้หมายความว่าอย่างไร สิทธิที่ว่านี้จะมาแทนสิทธิแบบเก่าอย่างไร เขามีความเห็นที่ ข้อเสนอตั้งเดิมของเลอแพรบ ไม่ควรเป็นแนวทางเดียวที่ได้รับการยอมรับ มีแนวคิดมากมายที่พัฒนาต่อจากความคิดของเลอแพรบ⁵²

เพอร์เซล ตีความความคิดของเลอแพรบว่า ไม่ใช่แค่ต้องการปฏิรูปปรับเปลี่ยนเมือง แต่เป็นแนวคิดที่ต้องการรื้อโครงสร้างความสัมพันธ์ทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมใหม่ โดยมีจุดเน้นสำคัญอยู่ที่การปรับเปลี่ยนการตัดสินใจเกี่ยวกับการสร้างพื้นที่เมือง (The production of space)⁵³ ซึ่งต้องเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจ เขาชี้ประเด็นต่อไปว่า ส่วนใครคือผู้ถือสิทธิที่จะมีส่วนร่วมในเมืองตามแนวคิดของเลอแพรบจะพบว่า เลอแพรบไม่ได้ระบุถึงพลเมืองของรัฐ แต่นั่นผู้อยู่อาศัยในเมือง (Urban Inhabitants) เพราะผู้คนเหล่านี้มีส่วนต่อชีวิตและประสบการณ์ของเมือง พวกเขาจึงมีความชอบธรรมที่จะเรียกร้อง สิทธิที่จะมีส่วนร่วมในเมือง เป็นการให้ความสำคัญกับผู้ใช้ (users) แทนที่จะขับไล่ผู้อยู่อาศัย ผู้ใช้พื้นที่ของเมืองออกไป

⁵⁰ Ibid., 370-371.

⁵¹ Purcell, Mark. "Excavating Lefebvre: The right to the city and its urban politics of the inhabitant." *GeoJournal* 58, no. 2-3 (2002): 99-108.

⁵² Ibid., 101.

⁵³ Ibid., 101.

เพอร์เซล เน้นว่าหลักการสำคัญสองประการของ the Right to the City คือ หลักของการมีส่วนร่วมซึ่งผู้อยู่อาศัยในเมืองต้องมีส่วนร่วมหลักในการของการตัดสินใจเกี่ยวกับพื้นที่ของเมือง และสิทธิในการเวนคืนเพื่อประโยชน์สาธารณะ (the right to appropriation) ซึ่งหมายถึงสิทธิของผู้อยู่อาศัยในเมืองที่จะเข้าถึง ครอบครอง และใช้พื้นที่ของเมืองในเชิงกายภาพ เพอร์เซล ย้ำต่อไปว่า ในความคิดของเลอแฟรบ สิทธินี้ไม่ใช่แค่การเข้าครอบครองพื้นที่ของเมืองที่ถูกผลิตขึ้นแล้วเท่านั้น แต่หมายความรวมถึงสิทธิที่จะผลิตสร้างพื้นที่ให้ตอบสนองความต้องการของผู้อยู่อาศัย⁵⁴

แม้เพอร์เซลจะยอมรับว่าแนวคิดของเลอแฟรบ คือ จุดเริ่มต้นที่ดี เพราะเป็นข้อเสนอที่ถนอมรากถอนโคน ตั้งคำถามต่อทุนนิยม ประชาธิปไตยแบบเสรีนิยม และเป็นปลายเปิดให้พัฒนา แต่เขาก็เห็นว่าแนวคิด the Right to the City ยังไม่มีความชัดเจนที่จะนำไปใช้ส่งเสริมพลังอำนาจของประชาชนในเมือง จุดที่น่าเป็นห่วงก็คือ เราไม่รู้ว่าจะเมืองแบบไหนที่การเมืองของเมืองแนวใหม่จะนำมา⁵⁵

ประเด็นที่เพอร์เซลกังวลว่า การเมืองของผู้อยู่อาศัยในเมือง (urban politics of the inhabitant) อาจไม่ได้นำไปสู่การผลิตสร้างพื้นที่ที่พึงปรารถนาของทุกคนในเมือง เป็นประเด็นที่นักวิชาการคนอื่นๆ กังวลด้วยเช่นกัน ด้วยเหตุผลสำคัญ คือ ผู้อยู่อาศัยในเมืองนั้นมีความหลากหลาย ความต้องการ และผลประโยชน์จึงอาจขัดแย้งกัน ดังกรณีที่น่าสนใจที่ ดอน มิทเชลล์ (Don Mitchell)⁵⁶ ได้หยิบยกขึ้นมาก็คือ การแสดงความรังเกียจที่ชนชั้นกลางมีต่อคนไร้บ้าน ดังปรากฏการณ์ที่เรียกว่า NIMBY- Not in my backyard คือการที่ชุมชนตามละแวกบ้านต่อต้านการจัดตั้งศูนย์ที่พัก (shelter) สำหรับคนไร้บ้าน ซึ่งต่อมาขยายไปจนถึงไม่อนุญาตให้มีการแจกอาหารแก่คนไร้บ้านในพื้นที่สาธารณะ

งานของ ดอน มิทเชลล์⁵⁷ เรื่อง Right to the City ในพื้นที่สาธารณะของเมือง จากกรณีกฎหมายที่ไม่เป็นมิตรกับคนไร้บ้าน ไม่ให้คนไร้บ้านใช้พื้นที่สาธารณะ เป็นการจงใจสร้างพื้นที่สาธารณะที่มีลักษณะกีดกัน ส่วนผู้ไร้ที่อยู่อาศัยที่ต่อต้านกฎหมายนี้ ได้ยืนยันสิทธิของคนส่วนน้อย

⁵⁴ Ibid., 102-103.

⁵⁵ Ibid., 106-107.

⁵⁶ Mitchell, Don. *The right to the city: Social justice and the fight for public space*, (New York: Guilford Press, 2003)

⁵⁷ Ibid.

ที่จะต่อต้านกฎหมายซึ่งอ้างว่าเป็นของคนส่วนใหญ่ ดังนั้นมิทเชลล์ จึงโต้แย้งว่า เมื่อเขาพูดถึงสิทธิที่จะมีส่วนร่วมในเมืองอาจเป็นคนละเรื่องกับประชาธิปไตย หากประชาธิปไตยหมายถึงคนส่วนใหญ่ที่ไม่เคารพสิทธิของคนส่วนน้อย มิทเชลล์ต่อต้านการจัดการเมืองในแบบดังกล่าว และเสนอว่าสิทธิของคนไร้บ้านวางอยู่บนหลักที่ว่า แม้เขาจะเป็นคนส่วนน้อย เขาก็ควรได้รับการเคารพสิทธิ จึงเกิดความตึงเครียด (tension) ระหว่างเสียงของคนส่วนใหญกับคนส่วนน้อยที่ควรได้รับการเคารพและปกป้อง

ในทางเดียวกัน มาร์เซโล โลเปซ เดอ ซูซ่า (Marcelo Lopes de Souza)⁵⁸ เป็นห่วงว่าคำว่า ‘the Right to the City’ จะถูกนำไปใช้อย่างผิวเผิน องค์กรพัฒนาเอกชนและหน่วยงานด้านการพัฒนาเมืองอาจใช้คำนี้ ในความหมายแค่ว่าเพียงสิทธิที่จะมีชีวิตในเมืองอย่างมีความเป็นมนุษย์มากขึ้นภายใต้ระบบทุนนิยม รูปธรรมของแนวคิดกระแสนี้ คือ การมีที่อยู่อาศัยราคาถูกลงและเอื้อต่อการใช้ชีวิต การมีระบบสาธารณสุขที่ดี มีเพื่อนบ้านสภาพแวดล้อมที่อยู่ ฐานคิดของคนกลุ่มนี้ เป็นการวิพากษ์วิจารณ์เสรีนิยมใหม่ แต่ยอมรับระบบทุนนิยมโดยพื้นฐาน และแม้จะยอมรับประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม แต่ก็ยังเป็นเพียงส่วนเสริมของระบบประชาธิปไตยตัวแทน จึงไม่น่าแปลกใจหากสิทธิที่จะมีส่วนร่วมในเมืองของกระแสนี้จะเป็นแค่การต่อต้าน การทำให้เป็นย่านผู้ดี (gentrification) เรียกร้องการมีที่อยู่อาศัยราคาถูกลง เป็นการลดทอนแนวคิดสิทธิที่จะมีส่วนร่วมในเมืองให้เป็นแค่การเมืองของย่าน (politics of turf)

ดังนั้น ประเด็นปัญหาทั้งหลายในเมือง อย่างปัญหาการทำให้เป็นย่านผู้ดี และปัญหาที่อยู่อาศัย จำเป็นต้องถูกจัดวางในบริบทที่กว้างขึ้น เพื่อให้เห็นว่าเป็นผลของตรรกะแบบทุนนิยมที่ให้ความสำคัญกับคุณค่าของการแลกเปลี่ยน และการแสวงหากำไรสูงสุดอยู่เหนือคุณค่าของการใช้สอย มิเช่นนั้น วาทกรรมการมีส่วนร่วม จะเป็นเพียงเครื่องมือในการจัดการช่วงวิกฤติ เพื่อรักษาเสถียรภาพของระบบ แต่ประเด็นการทำให้พื้นที่ของเมืองเป็นสินค้ายังคงอยู่ หากเราไม่พิจารณาบริบทภาพกว้างก็จะเป็นไปดังสำนวนที่ว่า เราเห็นต้นไม้ แต่ไม่เห็นป่า⁵⁹

⁵⁸ De Souza, Marcelo Lopes. “Which right to which city? In defence of political-strategic clarity.” *Interface* 2, no. 1 (2010): 315-333.

⁵⁹ *Ibid.*, 317.

3. คำถามและข้อวิจารณ์ต่อแนวคิด the Right to the City

แนวคิด the Right to the City ถูกตีความและให้ความหมายแตกต่างกัน สาเหตุสำคัญก็เพราะ อองรี เลอแพรบ ซึ่งเป็นคนสำคัญของการเสนอแนวคิดนี้ ไม่ได้ให้ความหมายไว้ชัดเจน แม้ข้อเสนอของเขามีสลักษณะเรียกร่องการเปลี่ยนแปลงอย่างถอนรากถอนโคน แต่เมื่อมีการรับคำเดียวกันนี้ไปใช้โดยองค์กรเคลื่อนไหวและองค์กรระหว่างประเทศ มักถูกแปรให้เป็นสิทธิในเชิงกฎหมายที่เป็นไปได้ในทางปฏิบัติมากกว่ารักษาเป้าหมายเดิมของเลอแพรบที่เน้นการเปลี่ยนแปลงเมืองและระบอบทุนนิยมอย่างสิ้นเชิง ปัจจัยสำคัญหนึ่งของความแตกต่างระหว่างการถกเถียงในเชิงวิชาการกับขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมก็คือ แนวคิดสิทธิที่จะมีส่วนร่วมในเมืองของเลอแพรบ เป็นสิทธิความต้องการที่ตรงข้าม (oppositional demand) กับความต้องการที่มีอยู่เดิม ส่วนขบวนการเคลื่อนไหวต้องการสิทธิที่มีผลในเชิงกฎหมาย⁶⁰ คำว่า สิทธิที่จะมีส่วนร่วมในเมือง ในฐานะที่เป็นคำขวัญทางการเมือง จึงทำได้แค่เป็นแรงบันดาลใจให้ขบวนการเคลื่อนไหว แต่ยังคงขาดความชัดเจนในทางปฏิบัติ ขบวนการเคลื่อนไหวจึงนำคำนี้ไปใช้ได้แบบที่ไม่ได้รักษาเป้าหมายเดิมนัก⁶¹

คาฟู อัซโทซ (Kafui A Attoh)⁶² ชี้ถึงจุดอ่อนของแนวคิดนี้ ในประเด็นความคลุมเครือของสิ่งที่เรียกว่า ‘สิทธิ’ อัซโทซเห็นว่า แม้นักวิชาการที่เป็นฝ่ายก้าวหน้าจะรับเอาแนวคิดนี้มาใช้ แต่ไม่ได้ตั้งคำถามอย่างจริงจังเกี่ยวกับนิตินัยของ ‘สิทธิ’ ของแนวคิดนี้ การใช้คำว่า ‘สิทธิ’ ในแนวคิดสิทธิที่จะมีส่วนร่วมในเมืองเป็นเหมือนกลองดำ คือ มีความคลุมเครือว่าจะใช้ในความหมายแบบใด เป็นสิทธิประเภทไหน สถานะความเป็น ‘สิทธิ’ ของมันวางอยู่บนหลักการใด เป็นเรื่องที่น่าสนใจที่นักวิชาการที่สนใจแนวคิดนี้ยังไม่ได้ถกเถียงอย่างจริงจัง ทั้งๆ ที่มโนทัศน์ ‘สิทธิ’ เป็นฐานอันสำคัญ นักวิชาการบางคนมองว่า สิทธิที่จะมีส่วนร่วมในเมือง เป็นสิทธิทางเศรษฐกิจสังคมและสิทธิรวมหมู่ ในการเข้าถึงที่อยู่อาศัยหรือการคมนาคม ขณะที่คนอื่นๆ มองสิทธิเดียวกันนี้ว่า เป็นสิทธิเสรีภาพแบบคลาสสิกที่วางอยู่บนหลักการต่อต้านการแทรกแซงของรัฐ

⁶⁰ Uitermark, Justus, Walter Nicholls, and Maarten Loopmans. “Cities and social movements: theorizing beyond the right to the city.” *Environment and Planning A* 44, (2012): 2548.

⁶¹ *Ibid.*, 2546-2554.

⁶² Attoh, Kafui A. “What kind of right is the right to the city?,” *Progress in human geography* 35, no. 5 (2011): 669-685.

อัทโทซ⁶³ ได้แจกแจงมโนทัศน์เรื่องสิทธิจากหลายแง่มุม แง่มุมหนึ่งที่น่าสนใจคือ คำอธิบายของ เจเรมี วัลดรอน (Jeremy Waldron) ซึ่งกล่าวถึงสิทธิในรุ่นต่างๆ จากสิทธิในรุ่นแรก (First Generation Rights) หมายถึง สิทธิเชิงจารีตที่รับรองให้พลเมือง เช่น เสรีภาพในการพูด นับถือศาสนา สิทธิที่จะไม่ถูกรุกราน ถูกเลือกปฏิบัติ สิทธิในการเลือกตั้ง ส่วนสิทธิรุ่นที่สอง (Second Generation Rights) หมายถึง สิทธิทางเศรษฐกิจสังคม เช่น สิทธิในที่อยู่อาศัย สิทธิที่จะได้รับค่าจ้างที่เป็นธรรม ซึ่งเชื่อมโยงกับการเกิดขึ้นของรัฐสวัสดิการ ส่วนสิทธิรุ่นที่สาม (third generation rights) หมายถึง สิทธิที่สัมพันธ์กับชุมชน ผู้คน และกลุ่มคน เช่น สิทธิด้านภาษาของคนกลุ่มน้อย หรือบางครั้งเรียกว่าสิทธิเพื่อความสมานฉันท์ (Solidarity Rights) วัลดรอน ชี้ว่า สิทธิในรุ่นที่สองเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการต่อสู้กับความไม่เท่าเทียมทางเศรษฐกิจและความยากไร้ทางวัตถุ หากมนุษย์ไม่มีสิทธิทางเศรษฐกิจสังคมเสียแล้ว สิทธิเสรีภาพของปัจเจกต่างๆ ก็จะไม่มีความหมาย ดังนั้น กฎหมายที่ห้ามคนไร้ที่อยู่อาศัยเข้าถึงพื้นที่สาธารณะ จึงเป็นกฎหมายที่ละเมิดเสรีภาพของผู้ไร้ที่อยู่อาศัย แต่ก็มีคำถามถึงสิทธิขั้นที่สอง เช่น สิทธิในที่อยู่อาศัย อาหาร และการทำงาน ว่า จะทำให้สิทธิเหล่านี้เสถียรได้อย่างไร เพราะถูกมองว่าเป็นการใช้ทรัพยากรเพื่อตอบสนองความต้องการของคนบางกลุ่ม ถ้าสิทธิที่จะมีส่วนร่วมในเมืองเป็นสิทธิรุ่นที่สาม คำถามก็คือ มีสิทธิของปัจเจกที่ถูกกระทบอย่างไรบ้าง⁶⁴ หรือเราอาจตั้งคำถามรูปธรรมต่อไปได้ว่า หากสิทธิที่จะมีส่วนร่วมในเมืองเป็นสิทธิรวมหมู่ การใช้สิทธิดังกล่าวจะแสดงออกในรูปแบบใด

อัทโทซเห็นว่า ประเด็นเกี่ยวกับสิทธิที่จะมีส่วนร่วมในเมือง ถ้าเทียบเคียงกับสิทธิในการเข้าถึงการรักษาพยาบาลในสหรัฐอเมริกา ประเด็นของมันไม่ได้อยู่ที่การถกเถียงว่า การเข้าถึงการรักษาพยาบาลควรเป็นสิทธิหรือไม่ แต่ข้อถกเถียงอยู่ที่ว่า รูปแบบของสิทธินั้นเป็นอย่างไร และจะได้รับสิทธินั้นอย่างไร⁶⁵

4. การประยุกต์ใช้แนวคิดสิทธิที่จะมีส่วนร่วมในเมืองในงานวิจัย

มีงานศึกษาทางวิชาการไม่น้อยที่ประยุกต์แนวคิดสิทธิที่จะมีส่วนร่วมในเมืองไปใช้วิเคราะห์การพัฒนาเมืองที่ส่งผลกระทบต่อผู้คนในเมือง โดยเฉพาะในประเด็นเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย

⁶³ Ibid., 671-672.

⁶⁴ Attoh, Kafui A. "What kind of right is the right to the city?." *Progress in human geography* 35, no. 5 (2011): 671-672.

⁶⁵ Ibid.

การถูกบังคับให้ต้องย้ายถิ่น การใช้แนวคิดนี้ในการวิเคราะห์ของนักวิชาการต่างๆ ก็มีการอ้างถึงแนวคิดนี้อย่างเคร่งครัดแตกต่างกันไป ดังที่จะแสดงให้เห็นต่อไป

วารสาร *International Journal of Housing Policy* ฉบับที่ 3 ของ ปี 2014 มีการตีพิมพ์วารสารฉบับพิเศษที่มีบทความว่าด้วยสิทธิที่จะมีส่วนร่วมในเมืองกับประเด็นที่อยู่อาศัยมานูเอล บี อัลเบอร์ (Manuel B Aalbers) และ เคนเนธ กิบบ์ (Kenneth Gibb)⁶⁶ ผู้เขียนบทนำของวารสารฉบับดังกล่าว อ้างถึงแนวคิด the Right to the City ของอองรี เลอแพรบ โดยเน้นประเด็น สิทธิที่จะมีส่วนร่วมในเมืองและสิทธิที่จะไม่ถูกแปลกแยกจากพื้นที่ชีวิตประจำวัน ซึ่งการจะบรรลุถึงสิทธิดังกล่าว จำเป็นต้องให้ความสำคัญกับคุณค่าในการใช้สอยพื้นที่ของเมืองเหนือคุณค่าของการแลกเปลี่ยน ผู้เขียนทั้งสองได้วิพากษ์การแปรรูปและการทำให้ที่อยู่อาศัยและพื้นที่ของเมืองเป็นสินค้า⁶⁷

บทความหลายชิ้นในวารสารฉบับนี้ หยิบยกประเด็นที่น่าสนใจหลายประเด็น เช่น บทความของ ไมเคิล กลาส และเพื่อน (Michael Glass et al)⁶⁸ กล่าวถึง การต่อสู้ของชนชั้นกลางในนิวยอร์กซึ่งเคยพักในที่อยู่อาศัยราคาถูก แต่เมื่อเจ้าของใหม่มีแผนปรับปรุงย่านดังกล่าวและตัวอาคารให้สวยงามโดยมีการเพิ่มค่าเช่า ทำให้ชนชั้นกลางเองต้องถูกเบียดขับออกจากเมือง บทความนี้ชี้ให้เห็นว่า แม้แต่ชนชั้นกลางเองก็ถูกสิทธิที่มีส่วนร่วมในเมือง จากการทำให้ที่อยู่อาศัยกลายเป็นสินค้า บทความอีกชิ้นหนึ่งที่น่าสนใจ คือ บทความเชิงเปรียบเทียบเกี่ยวกับแนวโน้มที่อยู่อาศัยจะถูกปฏิรูปให้เป็นไปตามกลไกตลาด ตามระบอบเสรีนิยมใหม่ในสามเมือง คือ เมืองนิวยอร์ก อัมสเตอร์ดัม และโตเกียว ซึ่งกระทบต่อสิทธิที่จะมีส่วนร่วมในเมือง ผู้เขียนชี้ให้เห็นว่า แม้แนวโน้มของเมืองเหล่านี้จะมุ่งไปสู่ระบอบเสรีนิยมใหม่คล้ายคลึงกัน แต่บทบาทของรัฐท้องถิ่นยังมีความสำคัญที่จะลดผลกระทบจากรบอบเสรีนิยมใหม่ เช่น เมืองอัมสเตอร์ดัม ซึ่งเป็นเมืองที่เคยถูกกล่าวถึงในฐานะเมืองยุติธรรม (a just city) เพราะมีการควบคุมค่าเช่า การส่งเสริมให้ประชาชนสามารถเข้าถึงที่อยู่อาศัยราคาถูกอย่างกว้างขวาง ดังนั้น แม้จะมีการแปรรูปที่อยู่อาศัย

⁶⁶ Aalbers, Manuel B., and Kenneth Gibb, “Housing and the right to the city: introduction to the special issue.” *International Journal of Housing Policy* 14, no. 3 (2014): 207-213.

⁶⁷ Ibid., 208.

⁶⁸ Glass, Michael R., Rachael Woldoff, and Lisa Morrison. “Does the middle class have rights to the city? Contingent rights and the struggle to inhabit Stuyvesant Town, New York.” *International Journal of Housing Policy* 14, no. 3 (2014): 214-235.

ให้เป็นของเอกชน แต่สัดส่วนที่อยู่อาศัยในราคาที่เข้าถึงได้ (affordable housing) ก็ยิ่งมากกว่าอีกสองเมือง⁶⁹ (Kadi and Ronald 2014)

ยังมีบทความชิ้นอื่นๆ ที่เชื่อมโยงสิทธิที่จะมีส่วนร่วมในเมืองกับประเด็นที่อยู่อาศัย ซึ่งโดยส่วนใหญ่เป็นไปในแนวที่ชี้ให้เห็นว่า โครงการพัฒนาเมืองได้ส่งผลกระทบต่อสิทธิที่จะอยู่ในเมือง ในความหมายที่ว่า ผู้คนถูกเบียดขับให้ต้องรื้อย้ายออกไปอยู่นอกเมือง เช่น หยุนบังชิน (Hyun Bang Shin)⁷⁰ กล่าวถึงนโยบายการพัฒนาเมืองที่กวางโจว (Guangzhou) และส่งผลกระทบต่อ the Right to the City ของผู้อยู่อาศัยเดิม ทั้งเจ้าของทรัพย์สินหรือผู้เช่าต่างก็มีอัตลักษณ์ร่วมกัน คือ เป็นผู้อยู่อาศัยในเมืองที่ได้รับผลกระทบจากการถูกบังคับให้ต้องรื้อย้าย แม้ในงานชิ้นนี้จะอ้างถึงแนวคิดทั้งของเลอแพรบและฮาร์วีย์ แต่ the Right to the City ในความหมายของบทความนี้ คือ สิทธิที่จะได้รับที่ดินรองรับและค่าชดเชย เนื่องจากตามกฎหมายของจีน เฉพาะผู้อยู่อาศัยที่มีทะเบียนบ้านในท้องถิ่นและผู้เช่าที่อยู่อาศัยของรัฐเท่านั้นที่มีสิทธิได้รับค่าชดเชย ส่วนผู้อพยพเข้ามาในเมืองและมาเช่าที่พักอยู่อาศัยของเอกชนจะไม่มีสิทธิได้รับค่าชดเชยตรงจากรัฐ ต้องไปต่อรองกับเจ้าของทรัพย์สินที่ให้เช่าเอง ทำให้ผู้ที่ไม่ได้รับค่าชดเชยหรือไม่พอใจที่ค่าชดเชยที่ได้รับน้อยเกินไปต่อต้าน จึงเกิดปฏิบัติการ ‘สิทธิที่จะขัดขืนด้วยการอยู่ที่เดิม’ (right to stay put) ของคนในท้องถิ่นที่ไม่อยากย้ายออกจากที่อยู่อาศัยเดิม มีคำเรียกในภาษาจีนว่า ‘ดิง ซี หู’ (ding-zi-hu) มีความหมายตามตัวว่า ‘บ้านปลายเล็บ’ (“nail-houses” หรือ “nail-households”)⁷¹ ซึ่งอาจถอดความได้ว่า เป็นบ้านจำนวนน้อยที่ติดหรือขวางโครงการพัฒนา ชินเผยให้เห็นว่า คนเมืองมองบ้านปลายเล็บแตกต่างกัน บ้างมองอย่างเห็นอกเห็นใจ เพราะการรื้อย้ายกระทบกับผู้อยู่อาศัย ผู้เป็นเจ้าของบ้านจึงควรจะได้รับค่าชดเชยที่เหมาะสม รวมถึงเห็นอกเห็นใจแรงงานอพยพที่ตาม

⁶⁹ Kadi, Justin, and Richard Ronald. “Market-based housing reforms and the ‘right to the city’: the variegated experiences of New York, Amsterdam and Tokyo.” *International Journal of Housing Policy* 14, no. 3 (2014): 268-292.

⁷⁰ Shin, Hyun Bang. “The right to the city and critical reflections on China’s property rights activism.” *Antipode* 45, no. 5 (2013): 1167-1189.

⁷¹ ในความเข้าใจของผู้เขียน น่าจะหมายถึง บ้านที่คัดค้านเป็นเหมือนปลายเล็บที่ติดอยู่กับนิ้ว แม้จะมีขนาดเล็กแต่ก็ไม่อาจจะสลัดหรือตัดให้หลุดออกไปได้

กฎหมายไม่ได้รับค่าชดเชย เนื่องจากอาศัยอยู่ในเมืองมานานและเป็นผู้ทำประโยชน์ให้กับเมือง ส่วนฝ่ายรัฐพยายามสร้างภาพว่า บ้านปลายเล็บเป็นคนเห็นแก่ตัวต่อต้านการพัฒนา⁷²

จีนวิพากษ์การเคลื่อนไหวเรียกร้องสิทธิของผู้ที่เป็นเจ้าของทรัพย์สินว่า เป็นการเรียกร้องบนฐานของสิทธิส่วนบุคคลและคุณค่าของการแลกเปลี่ยนที่ว่า พวกเขาได้ลงทุนในทรัพย์สินจึงควรได้รับการชดเชย ซึ่งเท่ากับเป็นการเรียกร้องเพื่อผลประโยชน์เฉพาะพวกเขาเอง ไม่ได้คำนึงถึงผู้อยู่อาศัยในเมืองกลุ่มอื่นๆ ที่ไม่ได้มีสถานะเป็นเจ้าของบ้าน พร้อมแนะนำว่า หัวใจของการเรียกร้องสิทธิที่จะมีส่วนร่วมในเมืองไม่ควรจำกัดเฉพาะสิทธิของผู้ที่เป็นเจ้าของบ้านเท่านั้น

ทำนองเดียวกัน บทความของ ลิซา เวินสไตน์ และ ซุยเฟ เรน (Liza Weinstein and Xuefei Ren)⁷³ กล่าวถึง สิทธิที่จะมีส่วนร่วมในเมืองที่เปลี่ยนไปของเมืองเซี่ยงไฮ้และมุมไบในกระแสโลกาภิวัตน์ และมีผลกระทบต่อสิทธิในที่อยู่อาศัย (Housing Rights) การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ในที่ดินเกิดขึ้นในทั้งสองเมืองคล้ายคลึงกัน กล่าวคือ ที่ดินถูกขายหรือให้เช่าต่อนักพัฒนาเมือง เป็นไปตามที่ฮาร์วีย์ได้กล่าวถึงกระบวนการการสั่งสมความมั่งคั่งด้วยการปลดปล่อยการครอบครองของผู้อื่น ทำให้สิทธิในการเข้าถึงที่อยู่อาศัยของคนนับล้านต้องถูกระงับ ผู้เขียนเปรียบเทียบสถานการณ์ในเซี่ยงไฮ้และมุมไบว่า สิทธิที่จะมีส่วนร่วมในเมืองเป็นสิทธิที่อยู่ในบริบทหรือภายใต้โครงสร้างของระบบสังคมการเมืองและระบบกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมความมั่นคงในที่อยู่อาศัย ดังนั้นวิธีการเข้าสู่การใช้อำนาจที่แตกต่างกันระหว่างในมุมไบที่การเลือกตั้งมีความสำคัญ จึงเป็นไปได้ยากในทางการเมืองที่จะเลือกรัฐบาลจำนวนมาก แม้ว่าจะมีอำนาจกระทำทางกฎหมาย เพราะจะกระทบกับฐานความนิยมในหมู่ผู้มีสิทธิเลือกตั้ง ส่วนในเซี่ยงไฮ้ กระบวนการเลือกตั้งไม่ได้มีความสำคัญต่อการเข้าสู่อำนาจ ทำให้การละเมิดสิทธิในที่อยู่อาศัยเกิดขึ้นโจ่งแจ้งกว่า

สำหรับในแวดวงวิชาการไทย มีงานวิชาการไม่มากนัก การกล่าวถึงแนวคิด the Right to the City น้อยมาก ได้แก่ บทความวิจัยของ ณัฐพล แสงอรุณ⁷⁴ ที่กล่าวถึงกระบวนการดำเนินโครงการบ้านมั่นคงที่คลองบางบัวโดยชุมชนว่า เป็นกระบวนการหนึ่งของชาวบ้านที่เรียกร้องสิทธิที่

⁷² Ibid.

⁷³ Weinstein, Liza, and Xuefei Ren. “The changing right to the city: Urban renewal and housing rights in globalizing Shanghai and Mumbai.” *City & Community* 8, no. 4 (2009): 407-432.

⁷⁴ ณัฐพล แสงอรุณ. “สิทธิที่จะอยู่ในเมือง: ภาพสะท้อนการเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิการอยู่อาศัยของชุมชนบางบัว”, *วารสารวิจัยและสารสถาปัตยกรรม/การผังเมือง* 9 น. (2555): 1-22.

จะอยู่ในเมือง ไม่ต้องถูกรื้อย้ายออกไปนอกเมือง งานชิ้นนี้ให้ความหมายของ the Right to the City ว่า ‘สิทธิที่จะอยู่ในเมือง’ ทำนองเดียวกับบทปริทัศน์ความรู้เกี่ยวกับความเหลื่อมล้ำในเมืองมหานครของ ฌ็อง-ฌัก อ็องรี และคณะ⁷⁵ ก็ใช้คำว่า ‘สิทธิที่จะอยู่ในเมือง’ และ ‘สิทธิที่จะอาศัยอยู่ในเมือง’ แทนคำว่า the Right to the City แม้บทความของฌ็อง-ฌัก อ็องรี ปรายประเด็นเรื่องมูลค่าของที่ดินเมือง แต่บทความทั้งสองชิ้นเหมือนกันตรงที่ไม่ได้กล่าวถึงนัยของ the Right to the City ในความหมายของเลอแฟรบและฮาร์วีที่ว่า สิทธิของผู้อยู่อาศัยในเมืองที่จะมีส่วนในการกำหนดวิถีของเมือง การให้คุณค่าของการใช้สอยพื้นที่ของเมืองเหนือคุณค่าของการแลกเปลี่ยนหรือมูลค่าที่ดินของเมือง รวมถึงการวิพากษ์การพัฒนาเมืองตามแนวเสรีนิยมและทำลายตรรกะของทุนนิยม

บทความชิ้นเล็กๆ ของพิชญ์ พงษ์สวัสดิ์⁷⁶ ซึ่งอ้างอิงการอภิปรายของ ชาตรี ประทีปนทนาการ ก็กล่าวถึง แนวคิด the Right to the City โดยถอดความเป็นภาษาไทยว่า ‘สิทธิที่จะมีอำนาจกำหนดชีวิตและความเปลี่ยนแปลงของเมือง’ และอธิบายว่า the Right to the City มักจะถูกลดทอนให้เข้าใจว่าเป็นเพียงสิทธิที่จะอยู่ในเมือง กลายเป็นเรื่องเฉพาะของคนจนเมืองที่ถูกไล่อื้อและพยายามอ้างสิทธิที่จะอยู่ในเมือง ทั้งๆ ที่ ที่มาของแนวคิด the Right to the City หมายถึงสิทธิของคนเมืองทุกคนที่จะมีส่วนร่วมในการกำหนดวิถีชีวิตของเมือง แน่แน่นอนว่าความหลากหลายของกลุ่มคนในเมืองย่อมทำให้เกิดแรงเสียดทานจากการมีวิถีชีวิตที่แตกต่างกัน ดังนั้น จำเป็นต้องมีกลไกที่เป็นประชาธิปไตยที่มีประสิทธิภาพในการกำกับกำหนดความเป็นไปของเมือง นอกจากนี้ในหนังสือแปลโดย พินดา พิสิฐบุตร ก็มีส่วนหนึ่งที่กล่าวถึง the Right to the City ซึ่งผู้เขียนใช้คำว่า ‘สิทธิในเมือง’ โดยอ้างอิงประโยคสำคัญของเดวิด ฮาร์วีว่า “สิทธิในเมืองเป็นมากกว่าเสรีภาพของปัจเจกชนในการเข้าถึงทรัพยากรเมือง มันคือสิทธิในการเปลี่ยนตัวเราด้วยการเปลี่ยนแปลงเมือง”⁷⁷ เพื่อตอกย้ำความสำคัญของการเปลี่ยนแปลงเมืองให้เกิดสมดุลกับการอยู่อาศัยและสร้างความสุขให้กับคนเมือง

⁷⁵ ฌ็อง-ฌัก อ็องรี และคณะ. "ความเหลื่อมล้ำในเมืองมหานคร: บทปริทัศน์ความรู้ในบริบทประเทศไทย", *วารสารสิ่งแวดล้อมสรรค์สร้างวิจัย คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น* 17 ฉ. 12 (ก.ค.-ธ.ค. 2561): 157-178.

⁷⁶ พิชญ์ พงษ์สวัสดิ์. "สิทธิที่จะมีอำนาจกำหนดชีวิตและความเปลี่ยนแปลงของเมือง", *มติชนรายวัน*, 5 พฤศจิกายน 2562.

⁷⁷ มอนต์โกเมอรี, ชาลส์. *Happy City เปลี่ยนโฉมชีวิตด้วยการออกแบบเมือง*. แปลโดย พินดา พิสิฐบุตร.

สำหรับผู้เขียน การทบทวนและสังเคราะห์แนวคิดสิทธิที่จะมีส่วนร่วมในเมืองในที่นี้ก็เพราะเล็งเห็นว่า แม้แนวคิดนี้ จะมีข้ออ่อนที่ถูกต้องคำถามเกี่ยวกับความคลุมเครือหากพิจารณาจากแง่มุมของความเป็น ‘สิทธิ’ ในทางกฎหมายที่เป็นอยู่ แต่ก็มีคุณูปการสำคัญในการขยายขอบฟ้าหรือเปิดทางความคิดเกี่ยวกับการวิเคราะห์ วิพากษ์ และการถกเถียงเกี่ยวกับเมืองในสังคมไทย ทั้งในทางวิชาการและทางนโยบายสาธารณะ จุดแข็งที่สำคัญของแนวคิดสิทธิที่จะมีส่วนร่วมในเมืองในทัศนะของผู้เขียนก็คือ การวิพากษ์ตรรกะของการพัฒนาเมืองตามระบบทุนนิยมที่มุ่งเน้นการสร้างกำไรสูงสุดจากพื้นที่ของเมือง โดยใช้กลไกตลาดเป็นกลไกสำคัญในการแจกจ่ายทรัพยากรของเมือง ทำให้คนจำนวนน้อยที่มีอำนาจเหนือกว่าสามารถกำหนดชะตากรรมของเมืองไปในทิศทางที่เอื้อประโยชน์กับกลุ่มของตน ขณะที่คนจำนวนมากไม่ใช่แค่เฉพาะคนจน คนชายขอบอย่างคนไร้บ้าน หรือ แม่ค้าหาบเร่แผงลอยเท่านั้น หากแต่รวมถึงชนชั้นกลางด้วย ต่างถูกกีดกันออกจากการใช้พื้นที่ของเมืองมากขึ้นเรื่อยๆ จึงมีความจำเป็นต้องมีการตั้งคำถามและวิพากษ์ความไม่เป็นธรรมของระบบดังกล่าวในระดับวิธีคิด

กล่าวอย่างเป็นรูปธรรม เมืองในสังคมไทยกำลังถูกเปลี่ยนแปลงด้วยวิธีการ ‘สะสมความมั่งคั่งด้วยการปลดปล่อยการถือครองของผู้อื่น’ ตามตรรกะของทุนนิยมดังที่เดวิด ฮาร์วีย์ได้กล่าวไว้ เช่น การที่กลุ่มทุนขนาดใหญ่ได้สิทธิในการเช่าที่ดินจากสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ในย่านเก่ากลางเมืองที่มี ‘เสน่ห์’ ในทางประวัติศาสตร์ อย่างที่ย่านเวียงนครเกษม และกลุ่มคนผู้อยู่อาศัยเดิมซึ่งก็ไม่ใช่ผู้ที่มีฐานะยากจนยังถูกขับไล่ให้ต้องย้ายที่อยู่เพราะหมดสัญญาเช่าและไม่สามารถประมูลแข่งเสนอราคาเช่าเข้ากับกลุ่มทุนขนาดใหญ่ หากพิจารณาตามระบบกฎหมายตามตรรกะของทุนนิยมที่เป็นอยู่ กลุ่มทุนขนาดใหญ่ย่อมสามารถทำได้ ในกระบวนการต่อต้านดังกล่าวผู้อยู่อาศัยเดิมพยายามอ้างว่า ครอบครัวรุ่นปู่ตายายได้เช่าที่ดินต่อเนื่องเพื่อทำการค้า และพวกเขา ก็ประสงค์จะทำการค้าต่อ รวมถึงยินดีที่จะพัฒนาย่านต่อไปแต่ไม่สำเร็จ⁷⁸ เพดานของความคิดที่ว่า จะต่อสู้ด้วยการประมูลแข่งขันกันเสนอค่าเช่าเช่นนี้ เป็นแนวทางที่ไม่ได้ท้าทายตรรกะของทุนนิยม และไม่ได้วิพากษ์ความไม่เป็นธรรมที่กลุ่มทุนขนาดใหญ่ใช้อำนาจทุนที่มากกว่าเข้าปลดปล่อยการถือครองการใช้ประโยชน์ของผู้อยู่อาศัยเดิม

(กรุงเทพฯ: broccoli, 2562).

⁷⁸ “ปิดตำนานตลาดเวียง หมุนไปตามนายทุน”, *ไทยรัฐ*, 19 กรกฎาคม 2554

<https://www.thairath.co.th/content/187190>

ตัวอย่างอื่นๆ ในลักษณะเดียวกัน เช่น การที่กลุ่มทุนขนาดใหญ่อย่างบริษัทในเครือซีพีได้รับสัมปทานก่อสร้างรถไฟฟ้าเชื่อมต่อสนามบิน โดยมีข้อแลกเปลี่ยนสำคัญอันหนึ่งก็คือ การได้สิทธิในการพัฒนาที่ดินของการรถไฟแห่งประเทศไทยตามย่านสถานีต่างๆ เช่น ที่ย่านสถานีมักกะสันและย่านสถานีรถไฟคลองตัน โดยจะมีการแปลงโฉมพื้นที่ย่านดังกล่าวเป็นห้างสรรพสินค้าขนาดใหญ่ ส่วนผู้อยู่อาศัยก็จะถูกขับไล่ออกไป⁷⁹ ซึ่งเป็นการตัดสินใจร่วมกันเฉพาะรัฐและทุนขนาดใหญ่ที่ได้เช่าที่ดิน ส่วนคนเมืองอื่นที่เคยสัญจร เคยเลือกซื้อสินค้าจากตลาดย่านชุมชนในละแวกนั้น ซึ่งก็ได้รับผลกระทบจากการตัดสินใจเปลี่ยนการใช้ประโยชน์ของย่านดังกล่าว กลับไม่มีสิทธิที่จะมีส่วนร่วมกำหนดความต้องการในการใช้ประโยชน์ที่ดินเมือง ทำนองเดียวกัน ยังมีกลุ่มแม่ค้าหาบเร่แผงลอยที่ถูกคำสั่ง คสช. ห้ามขายสินค้าบนทางเท้า การตัดสินใจดังกล่าวย่อมมีทั้งคนที่พึงพอใจและไม่พึงพอใจ แต่คนที่ได้รับผลกระทบอย่างแม่ค้าเองหรือตัวผู้ซื้อกลับไม่ได้มีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ ปัญหาสิทธิที่จะมีส่วนร่วมในเมืองจึงสัมพันธ์กับปัญหาความเป็นประชาธิปไตยด้วย นอกจากนี้ยังมีประเด็นอื่นๆ เช่น การออกแบบผังเมืองที่เอื้อต่อชนชั้นสูง การลงทุนสร้างทางด่วนเพื่อผู้ใช้รถยนต์ส่วนตัว การสร้างรถไฟฟ้าที่เก็บค่าโดยสารแพง แต่คนจนถูกปล่อยให้ต้องขึ้นรถโดยสารสาธารณะบนท้องถนนที่จราจรติดขัดและไม่มีความปลอดภัยเพียงพอ⁸⁰

แม้ขบวนการเคลื่อนไหวในเมืองในไทยจะมีการรวมตัวเพื่อต่อรองในบางประเด็น อาทิ กลุ่มคนไร้บ้านเรียกร้องสิทธิในการใช้พื้นที่สาธารณะในเมือง การรวมตัวของชุมชนย่านเมืองเก่าเพื่อพัฒนาชุมชนบนฐานของผู้อยู่อาศัยเดิม การรวมตัวของกลุ่มผู้ค้าหาบเร่แผงลอยที่ได้รับผลกระทบจากคำสั่ง คสช. ทว่าการเคลื่อนไหวต่อรองดังกล่าวยังมีลักษณะแยกส่วน (fragmented) ตามประเด็นของตัวเอง แต่หากวิเคราะห์ปัญหาในระดับลึกจะพบว่า ปัญหาต่างๆ ที่ปรากฏนั้นมีรากเหง้ามาจากจุดเดียวกัน คือ การขาดสิทธิที่จะมีส่วนร่วมในเมือง และการถูกปลดเปลื้องจากการใช้ประโยชน์บนที่ดินเมือง ด้วยตรรกะของระบบทุนนิยมที่ทุนใหญ่สามารถประมูลเช่าหรือซื้อที่ดินและขับไล่ผู้อื่นออกไปได้ ในแง่นี้ผู้เขียนเห็นว่า แนวคิดสิทธิที่จะมีส่วนร่วมในเมืองมีความสำคัญใน

⁷⁹ ซี.พี. ทุ่ม 1.4 แสนล้านสร้างเมือง ปั่น “มักกะสัน” โกลบอล เกตเวย์”, *ประชาชาติธุรกิจ*, 30 พฤษภาคม 2562.
<https://www.prachachat.net/property/news-332604>

⁸⁰ อภิวัฒน์ รัตนวาหะ (สัมภาษณ์). “ไปให้ไกลกว่า ‘รถตุ้มห้าย’”, *ประชาไท*, 18 มกราคม 2560.

การเชิงของการเชื่อมร้อยการเคลื่อนไหวของเมืองให้มีจุดร่วมเดียวกัน⁸¹ ดังเช่นที่เกิดขึ้นในต่างประเทศ อย่างการเกิดขึ้นของเครือข่าย Right to the City (RTTC) Alliance ในสหรัฐอเมริกา⁸²

ทั้งนี้ ผู้เขียนตระหนักว่า หากจะมีเครือข่ายการเคลื่อนไหวของคนเมืองที่มีจุดเชื่อมร้อยกันด้วยการเรียกร้อง สิทธิที่จะมีส่วนร่วมในเมือง เครือข่ายดังกล่าวย่อมประกอบด้วยกลุ่มคนที่หลากหลาย กลุ่มคนเหล่านี้อาจจะมีเป้าหมายเฉพาะหน้าตรงกัน แต่มีเป้าหมายระยะยาวแตกต่างกัน แต่อย่างน้อยก็แสดงถึงการตื่นตัวในการเรียกร้องสิทธิที่จะกำหนดวิถีความเป็นไปของเมืองที่กระทบกับผู้อยู่อาศัยในเมือง โดยมีแกนกลางบางอย่างร่วมกัน

ส่วนประเด็นที่ว่า แนวคิดนี้ยังมีความคลุมเครือในแง่ของการบังคับใช้สิทธิตามกฎหมายนั้น ผู้เขียนเห็นด้วยกับที่นักวิชาการบางท่านได้เสนอว่า⁸³ ไม่ควรมองสิทธิต่างๆ อย่างหยุดนิ่ง แต่ควรมองในเชิงพัฒนาการ เพราะสิทธิต่างๆ ที่ได้รับการยอมรับในทุกวันนี้ อย่างสิทธิในการเข้าถึงการศึกษา การรักษาพยาบาล มาจากการเรียกร้องของสังคมให้รัฐต้องรับรอง ในสังคมไทยเอง ก่อนหน้านี้ แนวคิดสิทธิชุมชนก็ยังไม่ได้รับการยอมรับจากแวดวงนิติศาสตร์ในช่วงแรก เพราะถูกตั้งคำถามว่าใครคือผู้ทรงสิทธิ เพราะไม่ใช่สิทธิพื้นฐานของปัจเจกชนตามที่นักกฎหมายทั่วไปคุ้นเคย แต่ต่อมาสิทธิดังกล่าวก็ได้รับการยอมรับ กระทั่งมีบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญฉบับปี 2540 เป็นครั้งแรก แนวคิดสิทธิที่จะมีส่วนร่วมในเมืองก็เช่นกัน เป็นแนวคิดที่รอการสานต่อด้วยการผลักดันของสังคมหลายภาคส่วนให้เป็นรูปธรรมต่อไป บนฐานของหลักคิดสำคัญสองประการ คือ หนึ่ง ผู้อยู่อาศัยในเมืองควรมีสิทธิในการกำหนดวิถีชีวิตของเมืองที่กระทบกับพวกเขา และสอง การกำหนดความเป็นไปของเมืองไม่ควรจะตัดสินบนฐานของมูลค่ากำไรเท่านั้น หากควรตระหนักถึงคุณค่าในด้านประโยชน์ใช้สอยเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของคนเมืองในภาพกว้าง ไม่ใช่เฉพาะกลุ่มทุนขนาดใหญ่เท่านั้น

ท้ายที่สุดหากจะกล่าวถึงการเคลื่อนไหวทางสังคมในไทยที่ใกล้เคียงกับการเรียกร้องสิทธิที่จะมีส่วนร่วมในเมือง ในแบบของรี เลอแฟรบและเดวิด ฮาร์วีมากที่สุดก็คือ การเคลื่อนไหวของ

⁸¹ Purcell, Mark. “To inhabit well: Counterhegemonic movements and the Right to the City.” *Urban geography* 34 no.4 (2013): 560-574.

⁸² Liss, Jon. “The Right to the city: From theory to grassroots alliance.” in *Cities for people, not for profit*, (London and New York: Routledge, 2012), 250-263.

⁸³ Purcell, Mark. “Possible worlds: Henry Lefebvre and the Right to the City.” *Journal of Urban Affairs* 36 no.1 (2014): 146-147.

เครือข่ายสลัม 4 ภาค เพราะเป็นการเคลื่อนไหวของคนที่ถูกเรียกขานในทางกฎหมายว่า “ผู้บุกรุก” เพราะส่วนใหญ่เป็นคนในชุมชนแออัดที่อยู่อาศัยในที่ดินซึ่งไม่มีสิทธิตามกฎหมาย แต่พวกเขา รวมกลุ่มเพื่อสร้างอำนาจต่อรองด้วยการสร้างวาทกรรมตอบโต้ว่า อย่างน้อยพวกเขาก็เป็นผู้บุกเบิก สร้างเมือง สร้างความเจริญให้กับพื้นที่ และขอให้เจ้าของที่ดินตามกฎหมายรับฟังเสียงและความ ต้องการของพวกเขา การเคลื่อนไหวที่ชัดเจนที่สุด คือ การรวมกลุ่มของชาวชุมชนบนที่ดินของการ รถไฟแห่งประเทศไทยที่เรียกร้องขอเช่าที่ดินบนที่อยู่อาศัยเดิมจากการรถไฟแห่งประเทศไทย และหาก ไม่สามารถอยู่ที่เดิมได้ ขอให้การรถไฟจัดที่ดินรองรับห่างจากที่เดิมไม่เกิน 5 กิโลเมตร มากกว่านั้น การเคลื่อนไหวดังกล่าวยังเป็นการท้าทายและหักล้างระบบคิดของทุนนิยมที่สำคัญ คือ ไม่แข่งขัน ในกติกาสถาของการรถไฟฯ ที่ต้องประมูลค่าเช่าที่ดินเพราะพวกเขารู้อยู่แล้วว่าคนจนย่อมไม่มีศักยภาพ ที่จะประมูลแข่งขันที่ดินกับนายทุนได้ หากแต่ใช้เหตุผลเรื่องประโยชน์จากการใช้ที่ดินเพื่อสังคมให้ คนจนได้เช่าที่ดินราคาถูกและการเรียกร้องดังกล่าวประสบความสำเร็จเป็นมติคณะกรรมการการ รถไฟแห่งประเทศไทยวันที่ 13 กันยายน พ.ศ. 2543⁸⁴

5. สรุป

บทความชิ้นนี้ทบทวนและสังเคราะห์งานทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดสิทธิที่จะมี ส่วนร่วมในเมือง โดยเริ่มตั้งแต่การเน้นให้เห็นว่ารากที่มาของแนวคิดมาจากนักคิดแนวมาร์กซิสต์ที่ เสนอการศึกษาเมืองในเชิงวิพากษ์ ซึ่งมีเป้าหมายหลักในการวิพากษ์ระบบทุนนิยม หลังจากนั้น แนวคิดดังกล่าวก็ได้รับความนิยม ทั้งจากนักวิชาการ จากองค์กรพัฒนาเอกชนระดับประเทศและ ระดับระหว่างประเทศ การถูกนำไปใช้อย่างกว้างขวางกระทั่งเป็นคำขวัญที่ได้รับความนิยม ทำให้ แนวคิดนี้ถูกตีความแตกต่างกันไป ทั้งผู้ที่ยังรักษาแกนหลักของแนวคิดนี้ในการวิพากษ์ระบบทุน นิยมมาสู่กลุ่มที่มีได้วิพากษ์ระบบทุนนิยม เพียงแต่ใช้แนวคิดนี้เป็นฐานเรียกร้องสิทธิบางประการ เพื่อความเท่าเทียมกันที่มากขึ้นในระบบทุนนิยม จนถึง ผู้ที่ใช้แนวคิดนี้เพียงในทางเทคนิค ที่เรียกร้องการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย แต่มิได้วิพากษ์ระบบ แนวคิดดังกล่าวยังถูก วิพากษ์จากแง่มุมทางนิติศาสตร์ว่า มีรากฐานความเป็น ‘สิทธิ’ ที่ไม่หนักแน่นในทางกฎหมาย

⁸⁴ บุญเลิศ วิเศษปรีชา .“เครือข่ายสลัม 4 ภาค: ประวัติศาสตร์และบทเรียน.” *ฟ้าเดียวกัน* 1 ฉ.3 (ก.ค.-ก.ย. 2546): 68-92; บุญเลิศ วิเศษปรีชา .“บทบาทภาคประชาชนในการผ่าทางตันปัญหาชุมชนแออัด”. *วารสารธรรมพฤษก์* 26 ฉ.22 (ก.พ.- พ.ค.2551): 36-68.

อย่างไรก็ดี อย่างน้อยแนวคิดนี้มีความน่าสนใจในการเปิดพื้นที่ และแง่มุมใหม่ให้ผู้ไร้สิทธิ ในกระบวนการมีส่วนร่วมในการกำหนดเมืองได้ใช้เป็นฐานคิดในการเรียกร้องให้ผู้กำหนดนโยบาย ตระหนักถึงสิทธิที่อยู่อาศัยในเมืองควรมี เพื่อให้การผลิตสร้างพื้นที่ของเมืองเอื้อและสอดคล้องต่อ ความหลากหลายของคนในสังคม มิใช่เอื้อต่อภาคธุรกิจที่มุ่งแสวงหากำไรฝ่ายเดียว การเสนอ แนวคิดนี้เพื่อหวังหนุนเสริมให้ชุมชนเคลื่อนไหวในเมืองไทย ไม่ว่าจะเป็นขบวนการของคนสลัม กลุ่มแม่ค้าหาบเร่ ฯลฯ ได้มีฐานรองรับทางวิชาการที่หนักแน่นขึ้นว่า การพัฒนาเมืองไม่ควรถูก ประเมินคุณค่าจากกำไรตามตรรกะของระบบทุนนิยมเท่านั้น หากแต่ควรตระหนักถึงการสร้างเมือง ที่มีความยุติธรรม (a just city)

References

- Aalbers, Manuel B., and Kenneth Gibb. "Housing and the right to the city: introduction to the special issue." *International Journal of Housing Policy* 14, no. 3 (2014): 207-213.
- Apiwat Ratanawaraha (Interviewed). "ไปให้ไกลกว่า 'รถตู้มหาภัย'" [Going beyond 'the dangerous van']. Accessed Nov. 10, 2019. <https://prachatai.com/journal/2017/01/69676>. (in Thai)
- Attoh, Kafui A. "What kind of right is the right to the city?." *Progress in human geography* 35, no. 5 (2011): 669-685.
- Boonlert Visetpricha. "เครือข่ายสลัม 4 ภาค: ประวัติศาสตร์และบทเรียน" [Four Regions Slum Network: History and lessons. *Fadeawkan* 1, no.3 (Jul. – Dec. 2003): 68-92.
- Boonlert Visetpricha. "บทบาทภาคประชาชนในการผ่าทางตันปัญหาชุมชนแออัด" [The roles of people movement in dissolving slum community problems]. *Romphruek Journal* 26, no.2 (Feb. - May. 2008): 36-68.
- Brenner, Neil, Peter Marcuse, and Margit Mayer, eds. *Cities for people, not for profit: Critical urban theory and the right to the city*. London and New York: Routledge, 2012.
- Budds Jessica, Paulo Teixeira, and SEHAB. "Ensuring the right to the city: pro-poor housing, urban development and tenure legalization in Sao Paulo, Brazil." *Environment and Urbanization* 17, no. 1 (2005): 89-114.
- Davis, Mike. "Planet of slums." *New Perspectives Quarterly* 23, no. 2 (2006): 6-11.
- De Angelis, Massimo. *The beginning of history: Value struggles and global capital*. London: Pluto Press, 2007.
- De Soto, Hernando. *The other path*. New York: Harper & Row, 1989.

- De Souza, Marcelo Lopes. “Which right to which city? In defence of political-strategic clarity.” *Interface* 2, no. 1 (2010): 315-333.
- Earle, Lucy. “Citizenship, the ‘right to the city’ and state fragility.’” *Cities and Fragile States Working Paper*, no. 87 (2011).
- Fainstein, Susan S. *The just city*. Ithaca: Cornell University Press, 2010.
- Glass, Michael R., Rachael Woldoff, and Lisa Morrison, “Does the middle class have rights to the city? Contingent rights and the struggle to inhabit Stuyvesant Town, New York.” *International Journal of Housing Policy* 14, no. 3 (2014): 214-235.
- Harvey, David. “The right to the city.” *International journal of urban and regional research* 27, no. 4 (2003): 939-941.
- Harvey, David. *A brief history of neoliberalism*. Oxford: Oxford University Press, 2007.
- Harvey, David. “The right to the city.” *New Left Review* 53 (2008): 23-40.
- Harvey, David. *Rebel cities: From the Right to the City to the urban revolution*. London and New York: Verso books, 2012.
- Harvey, David and David Waxsmuth, “What is to be done? And who the hell is going to do it.” In *Cities for people, not for profit*, edited by Neil Brenner, Peter Marcus, and Margit Mayer, 264-274. London and New York: Routledge, 2012.
- Kadi, Justin, and Richard Ronald, “Market-based housing reforms and the ‘right to the city’: the variegated experiences of New York, Amsterdam and Tokyo.” *International Journal of Housing Policy* 14, no. 3 (2014): 268-292.
- Lefebvre, Henri. *Writings on cities*. Edited and translated by Kofman, Eleomore, and Elizabeth Lebas. Oxford: Blackwell, 1996.

Liss, Jon. "The Right to the city: From theory to grassroots alliance. In *Cities for people, not for profit*, In *Cities for people, not for profit*, edited by Neil Brenner, Peter Marcuse and Margit Mayer, 250-263. London and New York: Routledge, 2012.

Weinstein, Liza, and Xuefei Ren, "The changing right to the city: Urban renewal and housing rights in globalizing Shanghai and Mumbai." *City & Community* 8, no. 4 (2009): 407-432.

Marcuse, Peter. "From critical urban theory to the right to the city." *City* 13, no. 2-3 (2009): 185-197.

Marcuse, Peter. "Whose right (s) to what city?." In *Cities for people, not for profit*, edited by Neil Brenner, Peter Marcus, and Margit Mayer, 24-41. London and New York: Routledge, 2012.

Marcuse, Peter. "Reading the right to the city." *City* 18, no. 1 (2014): 4-9.

Mayer, Margit. "The 'Right to the City' in the context of shifting mottos of urban social movements." *City* 13, no.2-3 (2009): 362-374.

Mitchell, Don. *The right to the city: Social justice and the fight for public space*. New York: Guilford Press, 2003.

Montgomery, Charles. *Happy city: Transforming our lives through urban design*. Translated by Phinda Phisitbut. Bangkok: broccoli, 2019.

Nattapon Sang-arun. "สิทธิที่จะอยู่ในเมือง: ภาพสะท้อนการเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิการอยู่อาศัยของชุมชนบางบัว" [The Right to the City: The housing rights movement of Bangbua Community]. *Journal of Architectural/Planning Research and Studies (JARS)* 9, no.2 (2012): 1-22. (in Thai)

Nattawut Usavagovitwong, Kwanporn Bunnag and Napas Vatanopas. "ความเหลื่อมล้ำในเมืองมหานคร: บทปริทรรศน์ความรู้ในบริบทประเทศไทย" [Urban inequality in mega-urban region: The synoptic review from Thai's context] *Built Environment Inquiry*

- Journal Faculty of Architecture Khon Kaen University* 17, no. 12 (Jul. -Dec. 2018): 157-178. (in Thai)
- Pattillo, Mary. “Housing: Commodity versus right.” *Annual Review of Sociology* 39, (2013): 509-531.
- Pitch Pongsawat. “สิทธิที่จะมีอำนาจกำหนดชีวิตและความเปลี่ยนแปลงของเมือง” [The Right to power to make decisions on life and urban change / The Right to the City]. Accessed Nov. 6, 2019. https://www.matichon.co.th/columnists/news_1738940. (in Thai)
- Prachachat Business. “ซี.พี. ทุ่ม 1.4 แสนล้านสร้างเมือง บั้น “มักกะสัน” โกลบอล เกตเวย์” [C.P. invests 140 Billion to build Makkasan Global Gateway]. Accessed Nov 10, 2019. <https://www.prachachat.net/property/news-332604>. (in Thai)
- Purcell, Mark. “Excavating Lefebvre: The Right to the City and its urban politics of the inhabitant.” *GeoJournal* 58, no. 2-3 (2002): 99-108.
- Purcell, Mark. “To inhabit well: Counterhegemonic movements and the Right to the City”, *Urban geography* 34, no.4 (2013): 560-574.
- Purcell, Mark. “Possible worlds: Henry Lefebvre and the Right to the City”, *Journal of Urban Affairs* 36, no.1 (2014): 146-147.
- Schmid, Christian. “Henry Lefebvre, the right to the city, and the new metropolitan mainstream.” In *Cities for people, not for profit*, In *Cities for people, not for profit*, edited by Neil Brenner, Peter Marcuse and Margit Mayer, 42-62. London and New York: Routledge, 2012.
- Shin, Hyun Bang. “The Right to the City and critical reflections on China's property rights activism.” *Antipode* 45, no. 5 (2013): 1167-1189.
- Thairath. “ปิดตำนานตลาดเวียง หมุนไปตามนายทุน” [Ending the legend of Werng Nakhon Gasem Market: Following Capitalists]. Accessed Nov. 10, 2019. <https://www.thairath.co.th/content/187190>. (in Thai)

Uitermark, Justus. "An in memoriam for the just city of Amsterdam." *City* 13, no. 2-3 (2009): 347-361.

Uitermark, Justus. "An actually existing just city? The fight for the Right to the City in Amsterdam." In *Cities for people, not for profit*, edited by Neil Brenner, Peter Marcuse and Margit Mayer, 197-214. London and New York: Routledge, 2012.

Uitermark, Justus, Walter Nicholls, and Maarten Loopmans. "Cities and social movements: theorizing beyond the right to the city." *Environment and Planning A* 44, (2012): 2546-2554.

Weinstein, Liza, and Xuefei Ren. "The changing right to the city: Urban renewal and housing rights in globalizing Shanghai and Mumbai." *City & Community* 8, no. 4 (2009): 407-432.